

Oplegnotitie

*Zienswijze Vitens Overijssel
Vervolgtraject 1^e Fase MER
Drinkwatervoorziening
Noordoost-Twente*



Inhoudsopgave

DOEL VAN DE OPLEGNOTITIE.....	5
ZIENSWIJZE VITENS.....	5
WAT VOORAF GING... ..	6
LEESWIJZER	6
UITGANGSPUNTEN VAN HET MILIEUEFFECTRAPPORT.....	7
DE ALTERNATIEVEN BESCHOUWD VANUIT VERSCHILLENDE PERSPECTIEVEN.....	8
HET VOORKEURSALETERNATIEF VAN VITENS.....	10
VOORGESTELD VERVOLGTRAJECT.....	12
BIJLAGEN.....	13

Inhoudsopgave

DOEL VAN DE ONTSCHEUTING.....	2
VERWACHTINGEN.....	2
WAT VOORAF ERIN.....	2
LIJST VAN.....	2
LIJST VAN.....	2
DE ALTERNATIEVE.....	2
HET VOORSTEL.....	2
VOORSTEL.....	2
WILLEN.....	2

Doel van de oplegnotitie

Deze oplegnotitie vormt een aanvulling op het milieueffectrapport (MER) *Drinkwatervoorziening Noordoost-Twente, fase 1: locatiekeuze*, d.d. 25 juni 2002. Dit rapport is opgesteld door DHV in opdracht van Vitens Overijssel NV (verder te noemen: Vitens). In deze oplegnotitie geeft Vitens aan op welke wijze ze de resultaten van het MER interpreteert en wat dit betekent voor het vervolgtraject.

De oplegnotitie is nadrukkelijk géérsamenvatting van het MER, maar fungeert als handreiking voor de verdere besluitvorming. Na vaststelling door de klankbordgroep van Vitens wordt de notitie, samen met fase 1 van het MER, aangeboden aan de Gedeputeerde Staten van Overijssel, aan de door de Commissie voor de Milieueffectrapportage ingestelde werkgroep en aan de externe begeleidingscommissie.

Zienswijze Vitens

Vitens kiest voor alternatief A (Slenk van Reutum) als voorkeursalternatief voor het vervolgtraject van het MER. Alternatief C (Vechterweerd) dient als terugvaloptie, mochten de voordelen van alternatief A in het vervolgtraject niet haalbaar blijken te zijn.

Vitens is van mening dat het 0-alternatief (huidige winning Mander) en de alternatieven B (Geestersche Stroomkanaal) en D (Westerhoeven) onvoldoende mogelijkheden bieden voor een toekomstvast invulling van de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente.

Wat vooraf ging...

Vitens wint sinds 1963 grondwater voor de productie van drinkwater op de locaties Manderveen en Manderheide (verder te noemen: Mander). De vergunning die hiervoor – in het kader van de Grondwaterwet- in 1993 werd verleend door de Gedeputeerde Staten van Overijssel, is in april 1999 door de Raad van State vernietigd. Op dit moment wordt de winning gedoogd. In samenspraak met betrokkenen onderzoekt Vitens nu de mogelijkheden voor een toekomstvast oplossing voor de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente. Dit gebeurt door middel van een procedure voor milieueffectrapportage, waarvoor in februari 2000 een Startnotitie werd ingediend.

Het MER *Drinkwatervoorziening Noordoost-Twente, fase 1: locatiekeuze*, d.d. 25 juni 2002, vormt de weerslag van het onderzoek dat tot op heden is uitgevoerd. In het onderzoek zijn stapsgewijs verschillende oplossingsrichtingen en bijbehorende locaties beoordeeld op hun geschiktheid voor het verzorgen van de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente. Uiteindelijk zijn vier alternatieven als kansrijk gekenschetst en met elkaar vergeleken. Daarbij is onder andere gebruik gemaakt van een Multi Criteria Analyse (MCA). De methodes en criteria van de MCA zijn vastgesteld in nauw overleg met de externe begeleidingscommissie.

Hoofdstuk 5 van het MER geeft een overzicht van de effecten van de verschillende locatiealternatieven en hanteert dit als basis voor een vergelijking van de alternatieven. Expliciet wordt ingegaan op toetsing aan de Habitat- en Vogelrichtlijn (paragraaf 5.2 en 5.7 in deel B). In de notitie 'Toetsing richtlijnen', d.d. 29 mei 2002, en de notitie 'Verwerking reacties', d.d. 28 mei 2002, wordt aangegeven op welke wijze is voldaan aan de door het bevoegd gezag afgegeven 'Richtlijnen voor het Milieueffectrapport Grondwaterwinning Mander', d.d. januari 2001 en de reacties van de begeleidingscommissie op concept versies van de rapportage. Op basis van deze notities is Vitens van mening dat in voldoende mate is voldaan aan de Richtlijnen en dat de visies en reacties van de begeleidingscommissie waar mogelijk in het MER zijn verwerkt.

Leeswijzer

De zienswijze van Vitens over het gewenste vervolgtraject van het MER staat centraal in deze notitie. Om deze zienswijze te onderbouwen zal eerst kort worden ingegaan op drie vragen die aan het MER ten grondslag liggen. Vervolgens worden de milieueffecten van de verschillende mogelijkheden voor drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente beschouwd vanuit diverse perspectieven. Vitens geeft aan welk alternatief, of welke combinatie van alternatieven, zij het meest kansrijk acht. Tot slot zet Vitens uiteen op welke wijze ze het vervolgtraject wil inzetten.

Uitgangspunten van het milieueffectrapport

Bij aanvang van (de eerste fase van) het MER, en ook in de loop van het proces, speelden drie vragen een belangrijke rol:

1. Waarom is er in het MER een rol weggelegd voor nieuwe winlocaties zonder vergunning, terwijl de totale vergunningscapaciteit van Vitens de verwachte drinkwatervraag overtreft?
2. Welke referentiesituatie wordt gehanteerd, rekening houdend met het feit dat in de huidige situatie al drinkwater wordt gewonnen?
3. Op welke wijze wordt de vergelijkbaarheid van de alternatieven gewaarborgd?

Ad 1.

Door de vernietiging van de vergunning voor de winning van drinkwater in Mander is er een tekort ontstaan in de dekking van de drinkwaterbehoefte in Noordoost-Twente van 3,4 miljoen m³ op de korte en 4,5 miljoen m³ per jaar op de lange termijn. Dit tekort kan niet vanuit bestaande voorzieningen opgelost worden. Vitens is daarom in dit MER op zoek naar de meest optimale oplossing voor de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente. Dat er voldoende vergunningsruimte beschikbaar is, mag daarbij op voorhand betere alternatieven niet uitsluiten. In paragraaf 2.3, pagina 21 van deel A, wordt daarom in het tweede kader aangegeven dat, naast een reeds vergunde locatie (alternatief C, Vechterweerd), ook nieuwe, niet vergunde locaties zijn meegenomen in de afweging van alternatieven. Hierbij is gebruik gemaakt van een benadering in drie stappen:

- a) wat is het probleem (ten gevolge van vernietiging vergunning pompstation Mander)? (H2 deel A)
- b) welke oplossingen, binnen en buiten de bestaande vergunningsruimte, zijn denkbaar om het probleem op te lossen? (H3 deel A)
- c) welke oplossing is op basis van de beoordeling volgens vooraf vastgestelde criteria het geschiktst om het probleem op te lossen? (H 4 en H5 deel A)

Ad 2.

Het is gebruikelijk dat een MER wordt opgesteld voordat een activiteit plaatsvindt. In dit MER ligt dit anders bij de locatie Slenk van Reutum, aangezien er sinds 1963 water wordt gewonnen in de omgeving van Mander. De huidige situatie is mede tot stand gekomen onder invloed van deze grondwaterwinning. Het is onmogelijk om de situatie in het gebied rond Mander te beschrijven alsof er nooit een waterwinning is geweest. Daarvoor ontbreken de gegevens en is er de afgelopen decennia teveel in het gebied veranderd.

Bij gebrek aan een reëel nul-alternatief is daarom, conform de Richtlijnen, een andere referentiesituatie gebruikt: de situatie in 1999, inclusief autonome ontwikkeling. Het gaat daarbij om de voortzetting van de huidige situatie mét grondwaterwinning bij Mander (paragraaf 3.5.1, pagina 33 deel A). De referentiesituatie is overigens niet gelijk aan alternatief A (Slenk van Reutum). In dat alternatief wordt de drinkwaterwinning in de omgeving van Mander volledig heringericht, compleet met nieuwe mitigerende maatregelen.

Ad 3.

In de eerste fase van het MER zijn vier mogelijkheden voor de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente met elkaar vergeleken. Om de vergelijkbaarheid van deze mogelijkheden te waarborgen, zijn een aantal eisen en randvoorwaarden opgelegd waaraan de alternatieven minimaal moeten voldoen (paragraaf 3.5 van deel A). Een aantal parameters zijn als vaststaand verondersteld. Zo is bijvoorbeeld bij elk alternatief uitgegaan van een te winnen hoeveelheid van 4,5 Mm³/j, terwijl in sommige gevallen een grotere (Vechterweerd) of kleinere (Slenk van Reutum) wincapaciteit tot de mogelijkheden behoort. Vitens is van mening dat de vergelijking van de alternatieven op verantwoorde wijze is gebeurd, ondanks het feit dat de beschikbare kennis over de (effecten van) verschillende mogelijkheden varieerde. Bij de keuze van de beoordelingscriteria is nadrukkelijk gekeken naar de beschikbare kennis; het vergelijkingsniveau is aangepast aan het alternatief met de laagste informatiedichtheid of – kwaliteit. Op deze manier is voorkomen dat een reeds goed onderzocht alternatief bevoordeeld zou worden ten opzichte van andere alternatieven.

De alternatieven beschouwd vanuit verschillende perspectieven

In hoofdstuk 5 van deel A is een uitgebreide afweging gemaakt tussen de verschillende alternatieven. Hierbij is zowel gebruik gemaakt van de resultaten van de Multi Criteria Analyse (MCA) als van overwegingen die niet expliciet in de MCA konden worden meegenomen. Een overzicht van de resultaten van de MCA wordt gegeven in tabel 13 op pagina 56, die hieronder is weergegeven.

Alternatief	Alt. A Slenk van Reutum	Alt. B Geestersche Stroomkanaal	Alt. C Vechterweerd	Alt. D Westerhoeven
Thema				
Water en bodem	4	3	2	1
Landbouw	1	4	2	3
Natuur	2	4	1	2
Landschap	2	2	1	4
Energie, afval en grondstoffen	1	2	3	4
Bedrijfsvoering	1	2	4	3

Tabel 1: Rangordes alternatieven per thema (1 = beste, 4 = minst goede)

De MCA is toegepast als *hulpmiddel* bij de bepaling van de zienswijze van Vitens. Een MCA maakt een afweging vanuit verschillende perspectieven mogelijk en geeft inzicht in de dilemma's die bij verdere besluitvorming aan de orde zijn. Bijvoorbeeld wanneer een keuze moet worden gemaakt uit twee of meer alternatieven die elk op zich naast duidelijke voordelen ook duidelijke nadelen hebben.

Nadeel van een MCA is dat kwaliteiten achter de gehanteerde scores niet altijd voldoende inzichtelijk worden. Daarom is in Hoofdstuk 10 van deel B een gevoeligheidsanalyse uitgevoerd op de resultaten van de MCA. Hierbij ligt de nadruk op een analyse van de gewichten *binnen* een thema (oftewel in de tabel in één rij). Uit de gevoeligheidsanalyse blijkt dat:

- De rangorde voor het aspect **landbouw** wijzigt als het accent komt te liggen op beperkingen in de bedrijfsvoering in plaats van op areaalverlies en opbrengstverlies (A scoort dan het slechtst, D het best).
Aangezien de verschillen in regelgeving binnen en buiten grondwaterbeschermingsgebieden in Nederland afnemen, heeft Vitens dit effect in de verdere afweging niet meegenomen. Vitens beschouwt de gepresenteerde rangorde daarom als representatief voor de score van de verschillende alternatieven.
- Vanuit het aspect **natuur** is alternatief C bij elke gewichtenset de oplossing met het meeste perspectief. De alternatieven A en D ontlopen elkaar erg weinig. Alternatief B pakt in alle gevallen het slechtst uit voor natuur, met name door de negatieve invloed van de Engbertsdijkvenen.
Vitens beschouwt de gepresenteerde rangorde als representatief voor de score van de verschillende alternatieven.
- Bij het aspect **landschap** ontlopen de alternatieven A, B en C elkaar weinig. Alternatief D scoort hier negatief, omdat de grootschalige ingrepen beoordeeld worden als aantasting van het landschap. Zouden deze ingrepen juist als versterking van het landschap worden gezien, dan ontloopt alternatief D de overige alternatieven nauwelijks.
Vitens heeft dit aspect daarom in de verdere afweging slechts beperkt meegenomen.
- Vanuit het oogpunt van **energie, afval en grondstoffen** scoort alternatief A altijd het positieft. Alternatief B en C ontlopen elkaar nauwelijks, terwijl alternatief D met name op energieverbruik negatief scoort.
Vitens beschouwt de gepresenteerde rangorde als representatief voor de score van de verschillende alternatieven.

- o Het aspect **bedrijfsvoering** bestaat uit de criteria kosten, bescherming en flexibiliteit. Alternatief A scoort op alle aspecten positief, terwijl alternatief D op alle aspecten negatief scoort. De bescherming van de alternatieven A, B en C wordt als gelijkwaardig beschouwd, terwijl de flexibiliteit van alternatief B iets hoger wordt beoordeeld dan die van C.

De rangorde is gevoelig voor de gebruikte gewichtenset, maar het beeld blijft vergelijkbaar. Vitens beschouwt daarom de gepresenteerde rangorde als representatief voor de score van de verschillende alternatieven.

Vitens concludeert op basis van bovenstaande afwegingen dat tabel 1 een robuust beeld geeft van de situatie per thema. Kort gezegd komt dit beeld erop neer dat de alternatieven A (Slenk van Reutum) en C (Vechterweerd) elkaar op het totaalbeeld weinig ontlopen, maar wel verschillende voordelen hebben. Vechterweerd scoort beter op de aspecten natuur en water, terwijl Slenk van Reutum beter scoort op de aspecten landbouw, energie en bedrijfsvoering. Dit bemoeilijkt de afweging, omdat het beste alternatief afhankelijk is van de bril waarmee men kijkt.

De alternatieven B (Geestersche Stroomkanaal) en D (Westerhoeven) scoren in deze afweging aanzienlijk slechter dan eerdergenoemde alternatieven. Bij het Geestersche Stroomkanaal komt dit vooral door een negatieve score op de aspecten water, natuur en landbouw. Bij Westerhoeven is de score op landbouw, energie en bedrijfsvoering negatief.

Dit robuuste beeld wijzigt niet indien er de tabel beschouwd wordt vanuit verschillende invalshoeken, oftewel bekeken wordt met verschillende "brillen". De gewichten worden in dat geval verdeeld over de verschillende thema's. Afhankelijk van de bril die opgezet wordt, zal een bepaald thema zwaarder of juist minder zwaar gewogen worden.

In een beknopte gevoeligheidsanalyse zijn drie gewichtensets gebruikt (landbouw, natuur en bedrijfsvoering), die zijn afgeleid van de gewichtensets die door Vitens zelf en door de externe begeleidingscommissie zijn voorgesteld. Wanneer door deze verschillende brillen gekeken wordt, scoren de alternatieven A en C het meest positief, waarbij Vechterweerd de voorkeur heeft vanuit een natuurgerichte optiek, terwijl Slenk van Reutum vanuit de optiek van landbouw en bedrijfsvoering het meeste perspectief biedt.

Het voorkeursalternatief van Vitens

In de vorige paragraaf is op basis van de MCA een vergelijking van de verschillende alternatieven gemaakt. De resultaten zijn onderworpen aan een gevoeligheidsanalyse waarbij accenten binnen alternatieven werden verlegd. Op deze manier is een indruk verkregen van de relevantie van verschillende aspecten en is de robuustheid van het MCA-resultaat bepaald. Ook leidt de analyse tot onderkenning van de écht belangrijke keuzes in het MER.

Vitens is van mening dat het 0-alternatief (huidige winning Mander) en de alternatieven B (Geestersche Stroomkanaal) en D (Westerhoeven) onvoldoende oplossing bieden voor een toekomstvast invulling van de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente.

- Vitens is van mening dat het niet zinvol is om een nieuwe vergunning aan te vragen voor de huidige winning Mander vanwege de effecten van de winning op de omgeving.
- De beperkingen die door alternatief B worden opgelegd aan de landbouw en de negatieve beïnvloeding van het Habitatrichtlijngebied Engbertsdijkvenen zijn voor Vitens reden om dit alternatief niet verder mee te nemen in haar afweging. Vitens is van mening dat de negatieve effecten van deze grondwaterwinning groter zijn dan de winst die optreedt door de eventuele combinatie van grondwaterwinning met het gebruik van de ruimte voor retentie van oppervlaktewater.
- De oplossing die alternatief D biedt, is in de ogen van Vitens onvoldoende duurzaam. Het energieverbruik is hoog, de kosten zijn hoog en de bescherming is relatief slecht. Daarnaast is Vitens van mening dat niet genoeg invulling wordt gegeven aan de winning van drinkwater laag in het watersysteem. Het gewonnen water zou grotendeels bestaan uit via het Twentekanaal aangevoerd en opnieuw gefiltreerd IJsselwater.

Vitens beschouwt deze alternatieven daarom niet als reële, voldoende opties voor het vervolgtraject en kiest ervoor deze niet verder uit te werken.

De alternatieven A (Slenk van Reutum) en C (Vechterweerd) bieden wel perspectief voor een toekomstvast oplossing van de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente. Deze alternatieven hebben ieder eigen voor- en nadelen, die op hoofdlijnen zijn weergegeven in onderstaande tabel 2.

Alt. A: Slenk van Reutum	Alt. C: Vechterweerd
+ landbouw, energie, kosten en flexibiliteit	+ water en natuur
+ Natuurwinst vrijwel gelijk aan sluiting Mander	+ Scoort het beste op de "echte" MER-criteria
+ Positieve effect op landbouw veruit het grootste	+ Faalkans ¹ in een vervolgfase is kleiner dan bij alternatief A
+ Kosten zijn aanzienlijk lager dan alt. C (27 MEvs. 55 ME)	+ Reeds vergund en reeds be-MERd
- Relatief hoog in het watersysteem en grootste invloed op de veerkracht van het watersysteem	- Door lagere flexibiliteit is bedrijfsrisico relatief groot
+ Energieverbruik laag (376 Wh/m ³)	- Energieverbruik hoog (706 Wh/m ³) door toegepaste zuivering en benodigd transport

Tabel 2: Vergelijking alternatief A en C

¹ Met faalkans wordt hier bedoeld op de kans dat de voorspelde positieve effecten ten opzichte van de referentiesituatie bij nadere beschouwing in het vervolgtraject zodanig tegenvallen dat het alternatief alsnog afvalt als mogelijke oplossing voor de drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente

De kosten uit tabel 2 zijn berekend volgens de Contante Waarde methode. Bij alternatief A (Slenk van Reutum) bedragen de kosten 27 M . Dit komt neer op een kostprijs van €0,66/m³. De kosten van alternatief C (Vechterweerd) bedragen 55 M (€1,35/m³). De kosten van beide alternatieven moeten worden gerelateerd aan de kosten van de referentiesituatie (0-alternatief), die 18 M bedragen (€0,44/m³).

Op basis van bovenstaande gegevens kiest Vitens voor alternatief A (Slenk van Reutum) als voorkeursalternatief voor het vervoltraject van het MER. Alternatief C (Vechterweerd) dient als terugvaloptie, mochten de verwachte voordelen van alternatief A in het vervoltraject niet realistisch blijken.

De belangrijkste redenen voor deze keuze zijn:

- Alternatief A heeft positieve effecten op de huidige natuurwaarden en de landbouw
- Alternatief A impliceert de laagste 'verduurzamingsinvesteringen' (9 M ten opzichte van de referentiesituatie
- Alternatief A creëert kansen voor de landbouw in Noordoost-Twente (binnen het kader van de Reconstructiewet)
- Alternatief A biedt een lokale éngrensoverschrijdende oplossing voor de toekomstige drinkwatervoorziening in Noordoost-Twente

Voorgesteld vervolgtraject

Vitens stelt voor de tweede fase van het MER te starten zodra de (informele) tussentoetsing door Commissie MER of Gedeputeerde Staten van Overijssel is afgerond. In nauw overleg met betrokken partijen zal in deze fase gewerkt worden aan de invulling van het alternatief Slenk van Reutum, dat in de eerste fase van het MER op hoofdlijnen is uitgewerkt.

Invulling vindt plaats vanuit de gedachte dat er een gezamenlijk gebiedsperspectief moet komen, waarin de bij het alternatief betrokken partijen hun visies en inbreng herkennen. Het uitgangspunt hierbij is dat de omstandigheden voor alle betrokkenen minimaal gelijk blijven en bij voorkeur verbeteren, met voldoende perspectief voor de toekomst. Ook werkt Vitens verder aan het open en transparante proces, waarmee in de eerste fase bij de meerderheid van de begeleidingscommissie wederzijds begrip en draagvlak is bereikt voor de zienswijze van Vitens. Daarnaast willen we meer inzicht verkrijgen in de optimalisatiemogelijkheden door combinatie met andere alternatieven en door mogelijke samenwerking met de waterbedrijven aan Duitse zijde van de grens (WAZ Neuenhaus en NVB).

In deze tweede fase van het MER zullen een groot aantal vragen concreet beantwoord moeten worden. Deze vragen hebben betrekking op herinrichting en mogelijke verplaatsing van de bestaande puttenvelden, maar ook op de maximaal winbare hoeveelheid (maximaal 4,5 Mm³/j) met oog voor de draagkracht van het watersysteem. Tegelijkertijd komt de nadere uitwerking van haalbare en zinvolle mitigerende maatregelen aan bod, evenals de technische uitwerking van eventueel gezamenlijke, grensoverschrijdende drinkwaterproductie.

Bijlagen

1. Notitie 'Toetsing richtlijnen' d.d. 29 mei 2002
2. Notitie 'Verwerking reacties' d.d. 28 mei 2002
3. Brief GLTO 'Reactie voortgang MER Drinkwatervoorziening Noordoost Twente' d.d. 29 april 2002
4. Memo Waterschap Regge en Dinkel 'MER-Mander, commentaar op concept rapport van maart 2002' d.d. 22 april 2002
5. Richtlijnen voor het milieueffectrapport Grondwaterwinning Mander d.d. januari 2001

NOTITIE

Aan : Betrokkenen MER Mander
 Van : Janine Leeuwis-Tolboom
 Betreft : Toetsing richtlijnen
 Datum : 29 mei 2002

Deze notitie geeft aan op welke wijze het MER voldoet aan de richtlijnen voor het MER en hoe is omgegaan met de reacties van diverse partijen.

Richtlijnen	MER Mander
Paragraaf 1.2 (Tussenstap) Als de uitkomsten van het eerste deel van het MER bekend zijn, dan zal de WMO zich beraden over het wel of niet doorgaan met het voorbereiden van een vergunningaanvraag voor een grondwaterwinning bij Mander en dus het wel of niet uitvoeren van het tweede deel van het MER. Door de WMO is toegezegd, dat zij over de keuze na afloop van het locatie-deel overleg zal plegen met de ingestelde begeleidingsgroep en andere betrokkenen. Ook zal zij de Commissie MER gaan raadplegen. Deze consultatie ronde heeft een informeel karakter. De formele besluitvorming vindt plaats, als de WMO een MER bij ons indient en ons verzoekt de MER aanvaardbaar te verklaren.	In hoofdstuk 1 van deel A van het MER zijn de twee fasen in het MER toegelicht (paragraaf 1.2). Eind juni wordt de eerste fase van het MER ingediend bij de Provincie Overijssel. Zij legt het voor aan de commissie MER voor informele toetsing en zal vervolgens eind september met een standpunt van GS komen. Vervolgens wordt gestart met een tweede fase MER (ingeval van keuze voor de Slenk van Reutum) of een ander plantraject ingezet.
Paragraaf 3.1 (Probleemstelling) In het MER dienen de aanleiding tot en de gevolgen van het niet verlenen van de vergunning voor grondwaterwinning te Mander te worden beschreven. Daarbij dient ingegaan te worden op de negatieve effecten in het huidige winningsgebied en daarbuiten (ook grensoverschrijdend), die aanleiding hebben gegeven tot vernietiging van het vergunningsbesluit.	in Deel A, hoofdstuk 1, pag 10: kader met de belangrijkste redenen vernietiging vergunning.
Paragraaf 3.1 (Probleemstelling) De probleemanalyse dient ondersteund te worden met: • behoefteramingen; • toekomstige capaciteiten van winningen in gebied A, regio Oost en naastliggende gebieden (rekening houdend met mogelijke toekomstige sluitingen van winningen ten gevolge van kwaliteitsproblemen); • mogelijkheden die passen binnen het kader van de waterketen-benadering (bijvoorbeeld leveren van industriewater op maat) en verdere waterbesparingsmogelijkheden; • een beschrijving van de bestaande infrastructuur, inclusief het leidingnet en de (deel)capaciteit daarvan	In hoofdstuk 2 in deel A wordt ingegaan op de behoefteramingen, capaciteiten van winningen in de regio en de bestaande infrastructuur. In de prognose is rekening gehouden met waterbesparing. In hoofdstuk 3 wordt waterbesparing bovendien beschouwd als oplossingsrichting voor de watervoorziening in Noordoost-Twente. Toekomstige capaciteiten van de winningen zijn in overeenstemming met het Lange Termijn Plan Drinkwater.
Paragraaf 3.2 (Doel) Het doel van het voornemen is in de startnotitie (§ 2.2) aangegeven als het op duurzame wijze voorzien in de drinkwaterbehoefte in de regio Noord-Oost Twente. Het begrip duurzaam is in de startnotitie verder uitgewerkt in criteria.	In hoofdstuk 4 van deel A van het MER wordt de methodiek voor de beschrijving van de alternatieven beschreven. De criteria zijn zoveel mogelijk kwantitatief. Er zijn geen concrete doelen gesteld per criterium, maar wel maatlaten opgesteld, waarmee de alternatieven onderling en ten

In het MER kan hiervan gebruik gemaakt worden, maar ten aanzien van de criteria dienen wel doelen gesteld te worden, zoals bijvoorbeeld "het energieverbruik bedraagt niet meer dan x kWh/m³ water".	opzichte van de huidige situatie vergeleken kunnen worden. Hieruit zou de meest duurzame oplossing moeten volgen.
Paragraaf 3.3 (Besluitvorming) In § 2.5 van de startnotitie wordt een overzicht gegeven van kaderstellende besluiten. Uit deze besluiten en beleidsafspraken dienen randvoorwaarden en uitgangspunten te worden afgeleid voor het voornemen (ruimtelijke beperkingen, grenswaarden emissies e.d.). Naast de in de startnotitie genoemde besluiten en beleidskaders, wordt aandacht gevraagd voor relevante besluiten in Duitsland, de Regge- en Dinkelvisie en het vigerende waterbeheersplan van Waterschap Regge en Dinkel en de inhoud van de vergunning voor de winning in Mander, die bij de Raad van State is vernietigd.	In het MER worden in hoofdstuk 3 van deel A de hoofdlijnen van het beleid t.a.v. de drinkwatervoorziening gegeven en gebruikt als basis voor de zoektocht naar oplossingen. Relevant beleid t.a.v. landbouw, natuur, water en bodem komt aan de orde in de hoofdstukken van deel B. Aan Duits beleid zal in fase 2 meer aandacht worden besteed, zie leemten in kennis Deel A.
Paragraaf 3.3 (Besluitvorming) Aangegeven moet worden of er in (de omgeving van) het studiegebied gebieden liggen, die op grond van milieuaspecten een speciale status in het beleid hebben of krijgen. De Commissie wijst hierbij op: • het waardevol cultuurlandschap Noordoost-Twente; • de stuwwal van Ootmarsum en omgeving als onderdeel van de ecologische hoofdstructuur; • de gebieden in Duitsland die als speciale beschermingszone conform de Habitatrictlijn zijn voorgedragen, waaronder de 'Hügelgräberheide Halle-Hessingen'. De consequenties hiervan voor de ontwikkeling van alternatieven moeten eveneens worden aangegeven.	In deel B wordt in het hoofdstuk Natuur aandacht besteed aan gebieden met een beleidsstatus (EHS en speciale beschermingszones). Er wordt uitvoering ingegaan op de effecten van de alternatieven op deze gebieden. In deel B is in hoofdstuk 6 aandacht besteed aan het waardevolle cultuurlandschap bij Vechterweerd en Stuwwal van Ootmarsum en de effecten daarop.
Paragraaf 4.2.1 (locatie-alternatieven) Het zoekgebied voor locatiealternatieven dient concreet en beargumenteerd vastgelegd te worden. Het is voorstelbaar dat daarbij de gehele provincie in beschouwing wordt genomen. Binnen het zoekgebied dient een scala aan relevante locatiealternatieven te worden benoemd, die vervolgens op grond van een aantal criteria in aantal gereduceerd kunnen worden.	In deel A is de gehele provincie Overijssel benoemd als zoekgebied voor geschikte locaties voor de drinkwatervoorziening. In paragraaf 3.4 vindt de eerste eerste filtering op basis van drie eenvoudige (drinkwatertechnische) criteria plaats.
Paragraaf 4.2.1 (locatie-alternatieven) In het MER dient beschreven te worden welke uitgangspunten zijn gehanteerd bij de ontwikkeling van locatiealternatieven. Ook dient beschreven te zijn hoe de selectie van uitgewerkte locatiealternatieven heeft plaatsgevonden. Daarbij dient aangegeven te worden wat onder een locatiealternatief wordt beschouwd en hoe omgegaan wordt met varianten binnen een locatiealternatief.	In paragraaf 3.5 in deel A worden de eisen en randvoorwaarden voor de locatiealternatieven gegeven. Selectie is beschreven in paragraaf 3.4 in deel A. In Deel A paragraaf 3.5 is aangegeven hoe wordt omgegaan met varianten binnen locatiealternatieven.
Paragraaf 4.2.1 (locatie-alternatieven) De haalbaarheid van de volgende opties (locaties/methodes) dient aangegeven te worden: • (oppervlakte)waterwinning in het Dinkeldal en/of andere mogelijkheden als opgenomen in de Regge- en Dinkelvisie van Waterschap Regge en Dinkel in combinatie met het terugdringen/verkleinen van de winning Mander; • (gedeeltelijke) voorziening vanuit Duitsland;	Mogelijkheden uit de Reggevisie zijn opgenomen als mogelijke locatie, maar bieden geen volledige oplossing. Combinatie met retentie biedt wellicht wel mogelijkheden, maar alleen Geestersche Stroomkanaal (met vergelijkbare opzet) is verder uitgewerkt. Wordt gezien als mogelijke combinatie in fase 2.

• zuiveren van oppervlaktewater en transport naar het distributienet van Mander; • het gebruik van (lokaal) oppervlaktewater (al dan niet met retentie), gecombineerd met open- of diepinfiltratie; • in de relatief laaggelegen gebieden ten westen en ten oosten van de stuwwal Ootmarsum-Uelsen is in het verleden op grote schaal bevoeid. Een dergelijk cultuurhistorisch fenomeen biedt kansen voor een nieuw leven in het kader van de drinkwatervoorziening; • de locatie "Westerhoeven", die (in potentie) mogelijkheden biedt voor een hoge drinkwater productiecapaciteit (meer dan 20 miljoen m³/jaar); • combinatie-alternatieven.	Directe zuivering van oppervlaktewater wordt niet beschouwd. Onderbouwing in 3.3. Opgenomen als locatiealternatief D (Westerhoeven). Mogelijke inrichtingsvariant in fase 2. Nu alleen genoemd in hoofdstuk 2 in deel B. Opgenomen als locatiealternatief D (Westerhoeven) Dit is beschreven in Deel A paragraaf 5.2 Worden genoemd in mma/doorkijk naar volgende fase
Paragraaf 4.2.1 (locatie-alternatieven) Bij de beschrijving van de locatiealternatieven zijn aandachtspunten: • de wijze waarop en de plaats waar water wordt gewonnen en wordt bewerkt tot drinkwater; • de locatie, ligging en omvang van de verschillende voorzieningen (waaronder de productie- en distributie-infrastructuur) en de benodigde oppervlakte en constructiewijze van de voorzieningen; welke mogelijkheid biedt het aanleggen van koppelleidingen tussen de bedrijfsonderdelen voor een efficiëntere bedrijfsvoering en leveringszekerheid op de langere termijn; • de kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewaterbronnen (voor infiltratie en/of retentie); • de benodigde veranderingen in ruimtegebruik en bestemmingen; • de consequenties voor de drink- en industriewatervoorziening in de regio.	De locatiealternatieven zijn uitgebreid beschreven in deel B van het MER. Daarbij komen deze punten aan de orde.
Paragraaf 4.2.3 (nulalternatief) Wij zijn van oordeel dat er geen reëel nulalternatief is, omdat dit niet voldoet aan de doelstelling van de initiatiefnemer (op duurzame wijze voorzien in de drinkwaterbehoefte in de regio Noordoost Twente). Volstaan kan worden met het beschrijven van de huidige milieusituatie, inclusief autonome ontwikkeling, als referentiesituatie voor het beschrijven van de milieugevolgen. Voor de situatie te Mander verdient het aanbeveling (zoals ook in de startnotitie verwoord) om zowel de situatie zonder grondwaterwinning als de situatie met de huidige onttrekking als referentie te nemen.	In het MER is de situatie van 1999 als referentiesituatie gebruikt, inclusief autonome ontwikkeling. Daarnaast wordt in het MER aandacht besteed aan de effecten van sluiting van de winning.
Paragraaf 4.2.4 (mma) Het is belangrijk om zowel op niveau van locatiealternatief en inrichtingsalternatief doelgericht het meest milieuvriendelijke alternatief te ontwikkelen. Dat vraagt een open en creatieve houding. Bij dit ontwikkelproces dient vooral aandacht te besteden aan: • De wijze waarop natuur- en landschapswaarden maximaal versterkt kunnen worden, bijvoorbeeld in samenhang met herstel van (een deel van) oorspronkelijk aanwezige vloeisystemen. Voor het mma-locatiealternatief gaat het om waarden in het gebied A, regio Oost en daarbuiten. Op inrichtingsniveau gaat het specifiek over de waarden in het plangebied van de voorgenomen activiteit;	Op het niveau van locatiealternatieven wordt voor het mma verwezen naar de inrichtingsfase. Combinaties bieden in die fase kansen voor optimalisatie. Inrichting van vloeivelden wordt genoemd als mogelijke variant voor de inrichting van alternatief A (niet uitgewerkt in deze fase)

• De relaties tussen winning en watergebruik door huishoudens en industrie. De stimulering van het gebruik van regenwater in huishoudens en de aanbieder van alternatieve bronnen aan bedrijven kunnen bijvoorbeeld onderdeel zijn van de voorgenomen activiteit. Mogelijk dat daardoor aanzienlijke reductie op benodigde winning kan plaatsvinden; • De onttrekking in de tijd afhankelijk stellen van het lokaal beschikbaar zijn van (grond)water. In droge perioden zou dan tijdelijk water van andere locaties ingezet moeten worden indien dit daar ter plaatse geen negatieve effecten veroorzaakt; • Het principe van duurzaam bouwen en duurzaam materiaalgebruik. Het mma gaat daarbij uit van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu. Daarnaast moeten activiteiten en maatregelen binnen de competentie van de initiatiefnemer liggen.	In het MER wordt uitgelegd dat waterbesparing geen complete oplossing biedt. Er is wel rekening mee gehouden in de prognose. Een optimaal onttrekkingsregime wordt meegenomen in de inrichtingsfase. Dit is een uitgangspunt van Vitens en wordt uiteraard meegenomen in de eventuele inrichtingsfase. De voorgestelde combinaties in de paragraaf doorkijk naar de volgende fase (invulling mma) liggen binnen de competentie van WMO.
Paragraaf 5.1 (Algemeen) Bij de beschrijving van de milieugevolgen dienen de volgende algemene richtlijnen in acht te worden genomen: • bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu moet, waar nodig, de ernst worden bepaald in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid en compenseerbaarheid; • naast negatieve effecten moet ook aan positieve effecten aandacht worden besteed; • behalve directe effecten moeten ook afgeleide effecten worden beschreven zoals klink en zetting in relatie tot mogelijke schade aan gebouwen; • bij onzekerheden over het wel of niet optreden van effecten moet een betrouwbaarheidsanalyse worden uitgevoerd of een 'worst case scenario' worden gebruikt; • onzekerheden en onnauwkeurigheden in de voorspellingsmethoden en in gebruikte gegevens moeten worden vermeld; • de manier waarop milieugevolgen zijn bepaald dient inzichtelijk en controleerbaar te zijn door het opnemen van basisgegevens in bijlagen of expliciete verwijzing naar geraadpleegd achtergrondmateriaal; • er moet vooral aandacht besteed worden aan die effecten die per alternatief verschillen of die welke de gestelde normen (bijna) overschrijden; • de toepassing van minder gangbare voorspellingsmethoden moet worden gemotiveerd.	Effecten zijn zoveel mogelijk kwantitatief beschreven en beoordeeld m.b.v. maatlatten. Compenserende en mitigerende maatregelen zijn aangegeven (Deel B). Opgenomen bij de beoordeling van de alternatieven. Dit is beschreven in Deel B hoofdstuk 3. In deel B is aandacht besteed aan methodiek en onzekerheden. Opgenomen in deel B. Opgenomen in deel B. In beoordelingskader zijn zoveel mogelijk onderscheidende criteria opgenomen. Niet van toepassing.
Paragraaf 5.2.1 (Water en Bodem) Om de effecten op water en bodem te kunnen bepalen dienen de volgende punten in het MER globaal te worden beschreven: • de bodemopbouw, geomorfologie en geologie, inclusief de aardkundige waarden; • de grondwaterstanden, stijghoogten, stromingspatronen en de kwel/infiltratie-situatie; • de grondwaterkwaliteit en bodemverontreinigingslocaties; • het waterhuishoudkundig systeem (peilen, stroomrichtingen, watervoerendheid waterlopen en	Opgenomen in hoofdstuk 3 in deel B Opgenomen in hoofdstuk 3 in deel B Opgenomen in hoofdstuk 3 en 8 in deel B Opgenomen in hoofdstuk 3 in deel B

brongebieden); • een hydrologische systeemanalyse, waarbij aandacht wordt geschonken aan kwantiteits- en kwaliteitsaspecten. De volgende effecten, inclusief de grensoverschrijdende, van de waterwinning(en) dienen in het MER aan bod te komen: verandering van grondwaterstanden, stijghoogten, grondwaterstroming, grondwaterkwaliteit, kwel/ infiltratiesituatie, watervoerendheid van waterlopen en brongebieden. Het gebruik van een modelstudie is in dit stadium niet noodzakelijk; er kan gebruik worden gemaakt van een combinatie van bestaande kennis, berekeningen in het verleden (bijvoorbeeld het model gebruikt in de Reggevisie) en expertkennis. Een ordegrootte van de effecten dient wel gegeven te worden, te meer daar de van de hydrologische effecten afgeleide effecten (effecten op natuurgebieden en landbouw) anders niet ingeschat kunnen worden.	Opgenomen in hoofdstuk 3 in deel B Opgenomen in hoofdstuk 3 deel B Geen modelstudie gebruikt. Gebeurd in hoofdstuk 3 in deel B.
Paragraaf 5.2.2 (Landbouw) In het MER dient de landbouw in de bestaande situatie binnen de intrekgebieden/beïnvloedingsgebieden van de alternatieven te worden beschreven. In de beschrijving dient minimaal aan de orde te komen het percentage landbouwgrond, de overwegende bedrijfsvoering en de mogelijke effecten van de waterwinning via veranderingen in grondwaterstanden (verdroging/vernating) op de landbouwbedrijfsvoering en -opbrengsten. Deze effecten kunnen (indien noodzakelijk) op basis van 'expert judgement' worden ingeschat.	Opgenomen in hoofdstuk 4 in deel B. Gebruik gemaakt van expert judgement
Paragraaf 5.2.3 (Natuur, Landschap en archeologie) De beschrijving van de huidige biotische toestand dient te geschieden aan de hand van een duidelijke keuze en motivering van de te behandelen biotische aspecten (gemeenschappen, indicatorgroepen en soorten). De keuze van soorten, indicatorgroepen en gemeenschappen dient gebaseerd te zijn op hun regionale en landelijke betekenis, zoveel mogelijk onderbouwd met kwantitatieve criteria. Met name grondwater- en kwelafhankelijke plantensoorten, plantengemeenschappen en (overige) Rode Lijstsoorten¹ zijn van belang. Een ecohydrologische analyse, gebaseerd op de geohydrologische analyse (zie § 5.2.1), dient inzicht te verschaffen in aan de verspreiding ten grondslag liggende (verschillen in) kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de waterhuishouding. De (grensoverschrijdende) effecten op de natuur door veranderingen in de waterhuishouding als gevolg van de waterwinning dienen te worden beschreven, waarbij vermeld dient te worden op basis van welke aannames de gegevens tot stand zijn gekomen en de onzekerheden in de voorspellingsmethode en in de gebruikte gegevens. Op locatieniveau kan volstaan worden met een ordegrootte van effecten.	Methodiek beschreven in hoofdstuk 5 in deel B. De hydrologische systeemanalyse uit hoofdstuk 3 in deel B (samenvatting van hydrologische effecten opgenomen in hoofdstuk 5) dient als uitgangspunt voor de beschrijving van natuureffecten. Methodiek beschreven in hoofdstuk 5 in deel B.

¹ Gebruik maken van meer globale gegevens, is met het oog op het Structuurschema Groene Ruimte en de Habitatrichtlijn in ieder geval voor de locatie Mander niet mogelijk. Voor overige locatiealternatieven kan volstaan worden met meer globale gegevens.

Het huidige landschap en de effecten daarop van waterwinning dienen beknopt te worden geschetst. Te denken valt aan: • een korte beoordeling van de visueel-landschappelijke waarde van het gebied; • de aanwezigheid van cultuurhistorisch en archeologisch waardevolle elementen of structuren, en de mogelijke verdwijning, aantasting en/of inpassing hiervan.	Opgenomen in hoofdstuk 6 in deel B.
Paragraaf 5.2.4 (Energie, afval- en grondstoffen) Het gebruik van grondstoffen en energie, alsmede de productie van afvalstoffen dienen tenminste kwalitatief en waar mogelijk kwantitatief in beeld te worden gebracht.	Opgenomen in hoofdstuk 7 in deel B.
Paragraaf 5.2.5 (Bedrijfstechiek) In de startnotitie zijn de volgende punten genoemd bij het aspect "bedrijfstechiek": leveringszekerheid, kosten, klanttevredenheid en kwaliteit drinkwater. Wij tekenen daarbij aan dat klanttevredenheid moeilijk objectief is in te schatten. Omdat de klanttevredenheid is gerelateerd aan de overige deelaspecten, zou overwogen kunnen worden dit deelaspect niet te beschouwen. De kwaliteit van de grondstof voor de drinkwatervoorziening (mede afhankelijk van het beschermingsniveau) kan naar onze mening voldoende tot uitdrukking komen in de kosten (van zuivering en/of ter voorkoming van (diffuse) verontreinigingen). Een opsplitsing naar kosten en kwaliteit lijkt dus overbodig.	Beschreven in hoofdstuk 8 in deel B Klanttevredenheid niet beschouwd. Omdat het preventief beleid voor Vitens een heel belangrijk uitgangspunt is, is bescherming wel opgenomen als criterium, naast de kosten.
Hoofdstuk 6 (Vergelijking van de alternatieven) De (milieu)effecten van de voorgenoemde activiteit en de alternatieven moeten onderling én met de referentie worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenoemde activiteit en de alternatieven verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden. De gehanteerde weegfactoren bij de vergelijking van alternatieven dienen onderbouwd te worden. Verder dient een gevoeligheidsanalyse te worden uitgevoerd van eventuele verschuivingen in de uitkomsten van het MER bij toepassing van andere weegfactoren.	Vergelijking van de alternatieven is opgenomen in deel A. Hiervoor gebruik gemaakt van MCA. Vermeld wordt dat de weegfactoren zijn vastgesteld in nauw overleg met de begeleidingscommissie. In deel A en in deel B is een Gevoeligheidsanalyse opgenomen.
Hoofdstuk 7 (Leemten in informatie) Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieuinformatie. Beschreven moet worden: • welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is; • in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie; • hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit; • de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.	Per thema is in het betreffende hoofdstuk in deel B een paragraaf over leemten in kennis opgenomen. In deel A is een samenvatting opgenomen.

Hoofdstuk 8 (Evaluatieprogramma) Wij moeten bij het besluit over de grondwaterwinning Mander aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen. Het verdient aanbeveling, dat WMO in het MER reeds een aanzet tot een programma voor dit onderzoek geeft, omdat er een sterke koppeling bestaat tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.	Dit is nog niet opgenomen in fase 1. Wordt wel een onderdeel van fase 2.
Hoofdstuk 9 (Vorm en presentatie) Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie bevelen wij verder aan om: • het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdttekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen; • een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen; • bij gebruik van kaarten recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen.	MCA tabel in vereenvoudigde vorm opgenomen in deel A; uitgebreider in deel B. MER is gesplitst in deel A en deel B. Zijn opgenomen. Apart rapport met kaartbijlage en 1 legenda voor alle kaarten.
Hoofdstuk 10 (Samenvatting van het MER) De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers in Nederland en Duitsland, en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals: • de hoofdpunten voor de besluitvorming; • de voorgenomen activiteit en de alternatieven; • de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven; • de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma en het voorkeursalternatief; • belangrijke leemten in kennis. Wij gaan er vanuit dat in ieder geval de samenvatting ook in het Duits wordt vertaald. Mogelijk dat ook andere relevante delen vertaald zouden moeten worden.	Samenvatting van fase 1 opgenomen in deel A. Daarnaast zal er nog een publieksvriendelijke samenvatting worden vervaardigd.

Paragraaf 4.1

De omgeving van de winning Mander maakt deel uit van een kerngebied van de Ecologische Hoofdstructuur. Daarom zal, conform het Structuurschema Groene Ruimte, in het MER, moeten worden beschreven of de beschouwde alternatieven, ook na het treffen van mitigerende maatregelen, wezenlijke waarden in deze gebieden aantasten. Hiervan kan sprake zijn indien ecologische processen op landschapsniveau blijvend verstoord raken (door verandering van de waterhuishouding) of populaties van nationaal zeldzame of voor dat ecosysteem kenmerkende soorten planten of dieren zodanig worden verkleind, versnipperd of geïsoleerd dat hun lokale voortbestaan op termijn niet meer is verzekerd. Of de effecten van de waterwinning zo groot zijn dat wezenlijke waarden worden aangetast, is op voorhand niet te zeggen, maar als er naar verwachting wezenlijke waarden worden aangetast, moet worden aangegeven:

- of er een zwaarwegend maatschappelijk belang is voor realiseren van de activiteit in of nabij de gevoelige gebieden;
 - of er alternatieve locaties mogelijk zijn waarbij geen wezenlijke waarden worden aangetast. Indien dat het geval is zullen deze locatiealternatieven moeten worden uitgewerkt op hetzelfde detailniveau als de overige alternatieven;
- welke fysieke compenserende maatregelen bij de alternatieven genomen kunnen worden, indien ook na het treffen van mitigerende maatregelen wezenlijke waarden worden aangetast.

Indien compensatie aan de orde is dient in het MER de volgende informatie te worden opgenomen:

- de omvang van het benodigde compensatiegebied inclusief zoekgebied (indicatief);
- de kwaliteit van het benodigde compensatiegebied;
- een indicatie van de haalbaarheid van de compensatie.

In het kader van de Habitatrichtlijn is onder andere de Hügelerheide Halde-Hessingen in Duitsland (op het Duitse deel van de stuwwal van Ootmarsum) voorgedragen als speciale beschermingszone. De consequenties van de hier naar verwachting uit volgende status, zullen in het MER systematisch aan de orde moeten komen. De beschermingsformule volgens de Habitatrichtlijn verloopt – vergelijkbaar met die volgens het Structuurschema Groene Ruimte – in stappen:

- Bestaat er zekerheid dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast?
- Als die zekerheid niet bestaat, zijn er alternatieve oplossingen die die zekerheid wel kunnen geven?
- Bestaan er dwingende redenen van groot openbaar belang om het project te rechtvaardigen indien aantasting van de natuurlijke kenmerken plaats vindt en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen?
- Welke compenserende maatregelen worden getroffen indien het project wordt uitgevoerd?

In hoofdstuk 5 in deel B wordt in een aparte paragraaf aandacht besteed aan de toetsing aan de habitatrichtlijn.

NOTITIE

Aan : Betrokkenen MER Mander
 Van : Janine Leeuwis-Tolboom
 Betreft : Verwerking reacties
 Datum : 28 mei 2002

Deze notitie geeft aan op welke wijze is omgegaan met reacties op het MER.

Reacties Begeleidingscommissie 10 april 2002	MER Mander
Duurzaamheid Er bestaat nog geen duidelijkheid over de precieze inhoud van het begrip duurzaam.	In hoofdstuk 3.2 van deel A wordt uitgelegd wat Vitens verstaat onder een duurzame drinkwatervoorziening. Hierin wordt rekening gehouden met effecten van de winning op de omgeving.
Nulalternatief De keuze voor de huidige situatie als referentiesituatie (nulalternatief) dient beter te worden onderbouwd.	De keuze voor de huidige situatie als nulalternatief is gebaseerd op de richtlijnen voor het MER. Als uitgangspunt is gekozen voor de situatie in 1999, met een winning van 4,5 miljoen m ³ /jaar om de vergelijkbaarheid met de andere alternatieven mogelijk te maken. Dit is uitgelegd in het MER. Bij de beschrijving van de effecten is zoveel mogelijk aangegeven dat het gaat om een vergelijking met de huidige situatie. Het MER geeft wel aan wat de effecten zouden zijn van sluiting van de huidige winning te Mander, vergeleken met de huidige situatie.
Alternatieven • Waarom zijn bepaalde mitigerende/compenserende maatregelen meegenomen bij de alternatieven. • In het MER dient aandacht te worden besteed aan mogelijke combinatie-alternatieven. • Afstemming inrichting alternatief Geestersche Stroomkanaal met waterschap.	• In het MER wordt uitgelegd dat logische maatregelen, die betrekking hebben op de waterwinning zijn meegenomen. • In de paragrafen over de ontwikkeling van het MMA en de doorkijk komen mogelijke combinaties aan de orde. • DHV en Waterschap hebben hierover telefonisch contact gehad.
Water en bodem Het aanvoeren van gebiedsvreemd water naar de bovenlopen van beken zou niet mogen leiden tot een positieve score voor het criterium 'Veerkracht'.	In overleg met het waterschap is de score van Vechterweerd op dit criterium aangepast. In dit gebied is geen sprake van bovenlopen van beken.
Landbouw • In het MER dienen kansen die alternatieven bieden voor de landbouw te worden opgenomen. Bijvoorbeeld in het kader van de reconstructie. • Leiden veranderingen in de grondwaterstand tot aanwijzing van droge zandgronden? • Tekst over bedrijfsstructuur dient aangepast te worden. • Wegen droogte- en natschade even zwaar?	• In paragraaf 3.2. van deel A is een passage over de reconstructie opgenomen en in Hoofdstuk 4 van deel B wordt er op diverse plaatsen aandacht aan besteed. • in de Slenk van Reutum is dit waarschijnlijk het geval. Is globaal beschreven in hoofdstuk 4 van deel B. Als fase 2 wordt uitgevoerd wordt daaraan verder aandacht besteed • In hoofdstuk 4 van deel B is extra aandacht besteed aan de effecten op de gangbare landbouw. • In de methodiek worden droogte- en natschade even zwaar meegewogen. In de tekst wordt dit genuanceerd.

Natuur • Is er sprake van cumulatieve effecten? • Hoe zit het met nieuwe kansen voor natuur na vernietiging? • Herschrijven hoofdstuk natuur in deel B	• Het gebrek aan kennis over cumulatieve effecten is opgenomen in het hoofdstuk leemten in kennis. • Kansen op ontwikkeling van nieuwe natuur zijn aangeduid bij de effectbeschrijving. • Hoofdstuk 5 in Deel B is geheel herschreven.
Landschap In de tekst dient duidelijker te worden aangegeven dat elke verandering in het landschap t.o.v. de huidige situatie als negatief wordt beoordeeld.	Hoofdstuk 6 in deel B is hiertoe op punten aangepast.
Bedrijfsvoering • In het MER moet duidelijk worden aangegeven wat wel/niet inbegrepen is in de kostenberekeningen. • De kosten voor de transportleiding van Mander naar Reutum zouden moeten worden opgenomen in de kosten van alternatief A. • Zijn de kosten uit te drukken in de drinkwaterprijs? • In het MER moet aandacht besteed worden aan het effect van schaalgrootte op de kostprijs.	• In deel B is voor bijlage 1 met de kostenberekeningen is een extra toelichting opgenomen. • Deze leiding is niet meegenomen in de kostenberekeningen, omdat dit een bestaande leiding is, wel is apart een raming van deze kosten gegeven. • Ook in deel A zullen de kosten en kostprijzen worden opgenomen. • Opgenomen bij de effectbeschrijving voor Westerhoeven.
Beschrijving effecten Kunnen de effecten van de sluiting van Mander apart worden genoemd in de overzichtstabel.	De effecten van de sluiting van Mander worden in Deel B uitgebreid per thema beschreven. In deel A wordt hiernaar verwezen. Om de samenvattende tabel overzichtelijk te houden is ervoor gekozen de effecten van de sluiting van de winning te Mander te integreren in de scores van de alternatieven B, C en D.

Schriftelijke reactie Waterschap Regge & Drinkel 1 mei 2002	MER Mander
Algemeen • Varianten moeten evenwichtig worden beschreven. • Diverse opmerkingen m.b.t. de uitwerking en technische onderbouwing van de varianten. • De bijlagen zijn onvolledig.	• Het MER probeert een zo objectief mogelijk te schetsen van de varianten, op basis van de richtlijnen voor het MER en de met de begeleidingscommissie besproken methodiek. • Hierover heeft DHV telefonisch contact opgenomen met het Waterschap. • De bijlagen worden opgenomen in een apart rapport met kaartbijlagen, in kleur en met een duidelijke legenda. In deel B wordt verwezen naar de relevante kaartbijlagen en evt een toelichting daarbij gegeven.
Kader van het MER • Verwoorden dat fase 2 alleen wordt uitgevoerd indien in fase 1 voor Alternatief A wordt gekozen. • Tekst toevoegen over de functies van gebieden	• Tekst in het MER is aangepast. • Bij de beschrijving van de (effecten van) de alternatieven wordt ingegaan op de functies van gebieden.
Nulalternatief • De referentiesituatie zou de situatie zonder winning moeten zijn.	• Zie opmerkingen bij reacties begeleidingsgroep.
Alternatieven • Diverse opmerkingen over de invulling van de alternatieven en de effecten ervan.	• Deze opmerkingen zijn bilateraal besproken met het Waterschap en waar nodig zijn aanpassingen gedaan in delen A en B van het MER.
MMA • Verkenning van de mogelijkheden van combinaties van varianten opnemen.	• Het MER geeft nu een eerste aanzet voor mogelijke combinaties
Leemten in kennis • Leemten in kennis moeten worden aangevuld.	• Is gebeurd in het MER.

Schriftelijke reactie Landbouw 29 april 2002	MER Mander
Realiseren van win-win situatie Bij de locatiekeuze moet het gaan om het realiseren van een win-win situatie, ook voor de landbouw	Kansen voor de landbouw en andere functies worden zoveel mogelijk aangegeven bij de beschrijving van (de effecten van) de alternatieven. In het onderdeel beleid is meer aandacht besteed aan de visie van de landbouw (hoofdstuk 4, deel B). Aan het creëren van win-winsituaties zal in een eventuele volgende (inrichtings)fase veel aandacht worden besteed.
Gangbare landbouw Als het over de agrarische sector gaat, gaat het ook in de toekomst in de eerste plaats om 'gangbare' landbouw.	Delen van het MER zijn herschreven vanuit het oogpunt van de gangbare landbouw. Kansen voor verbreding of verdieping zijn minder rooskleurig ingeschat.
Analyse van de landbouw De analyse van de landbouw is onvolledig, mede door het ontbreken van voldoende gegevens.	Hierover is contact geweest tussen DHV en GLTO. In deze fase is zo goed mogelijk gebruik gemaakt van beschikbare kennis. In een eventuele vervolgfase kan wellicht alsnog gebruik gemaakt worden van dan beschikbare gegevens.

DATUM 01 MEI 2002		
VOLGNR.		
DOSSIER mgw/g/		
AM	SG	paraaf
BP	W.R.G.	datum
Kopie		

WMO
S. van Baalen
Postbus 10005
8000 GA ZWOLLE

Deventer, 29 april 2002

Kenmerk : GLHB.2002.0336

Betreft : reactie voortgang MER Drinkwatervoorziening Noord Oost Twente

Geachte heer van Baalen,

GLTO en de werkgroep water van de GLTO-afdeling Tubbergen, namens de landbouw in het gebied Mander en omgeving, hierna te noemen de Landbouw, maken zich ernstig zorgen over de inbreng van de landbouw in het besluitvormingsproces rond de toekomstige drinkwatervoorziening van Noord Oost Twente.

Recent hebben wij kennis kunnen nemen van het concept van de MER Drinkwatervoorziening Noordoost Twente, Fase1: locatiekeuze. Wij vinden dat in dit rapport volstrekt onvoldoende recht wordt gedaan aan de belangen van de agrarisch sector.

Bij herhaling hebben wij aangegeven welke insteek de Landbouw in het project kiest (zie bijvoorbeeld onze reactie van 29 september 2000 op de startnotitie MER Drinkwatervoorziening Noordoost Twente).

In hoofdlijnen gaat het ons om 2 punten:

- bij de locatiekeuze en inrichting van de nieuwe waterwinning moet het gaan om het realiseren van een win-win situatie, ook voor de landbouw;
- als we het over de agrarische sector hebben gaat het ook in de toekomst in de eerste plaats om 'gangbare' landbouw. Zonder een economisch gezonde 'gangbare' landbouw als basis, is een ontwikkeling richting verbreding (agrarisch natuurbeheer, waterbeheer, recreatie) nauwelijks een haalbare optie.

Bovengenoemde uitgangspunten vinden wij in de concept MER rapportage niet terug. Het streven naar een 'win- win' oplossing is niet beleidsmatig uitgewerkt en verankerd (Deel A: hoofdlijnen: hoofdstuk 1 en paragraaf 2.1).

Daarnaast is bij de afweging van de locatie-alternatieven sprake van een fragmentarische en onvolledige analyse van de landbouw, mede door het ontbreken van voldoende gegevens.

Bovendien krijgen richting toekomst bijna uitsluitend vormen van 'verbrede' landbouw aandacht. (Deel A: hoofdstukken 2 en 3, Deel B: onderbouwing: hoofdstuk 3)

De Landbouw heeft tot op heden in het project rond de toekomstige drinkwatervoorziening van Noord Oost Twente geparticipeerd in de veronderstelling dat de WMO, de provincie en de andere deelnemende partijen met onze voornoemde insteek instemmen.

Ten behoeve misverstanden te voorkomen hebben wij deze in bijlage 1 nader uitgewerkt.

→

Wij verzoeken u met klem deze uitwerking expliciet te onderschrijven en - waar nodig - te verwerken in de MER rapportage.
In bijlage 2 hebben wij nog een aantal, meer detail opmerkingen verwoord over de concept MER rapportage, fase 1 : locatiekeuze.

Vanzelfsprekend zijn wij graag bereid onze standpunten in een gesprek nader toe te lichten.

Hoogachtend,

P/O 

L.H. Brummelman
regiofunctionaris

Insteek GLTO project Toekomstige drinkwatervoorziening Noord Oost Twente

Uitwerking uitgangspunten.

- GLTO en de werkgroep vinden dat zowel bij de afweging van de locatie-alternatieven als de inrichtingsvarianten het belang van de landbouw volwaardig moet worden meegenomen. Daarbij gaat het voornamelijk, en in de eerste plaats om 'gangbare' landbouw toekomst. Zonder een economisch gezonde 'gangbare' landbouw als basis is een ontwikkeling richting verbreding (agrarisch natuurbeheer; waterbeheer, recreatie) nauwelijks een haalbare keus. Daarnaast zal – gegeven de huidige marktsituatie- verbreding ook in de toekomst slechts voor een beperkt aantal bedrijven als reële ontwikkelingsoptie zijn weggelegd. Bij de beoordeling van de effecten van de waterwinning dient dan ook expliciet van de gangbare landbouw te worden uitgegaan.
- Wij gaan er vanuit dat bij de keuze voor de uiteindelijke locatie en inrichting van de waterwinning gestreefd wordt naar een daadwerkelijke win-win oplossing. Dit betekent dat als voor Mander als locatie wordt gekozen, de invulling van de waterwinning onderdeel moet gaan uit maken van een **integraal** herinrichtingsplan. De precieze begrenzing van het plan gebied moet in de loop van het proces nader worden bepaald en is afhankelijk van de ruimtelijke samenhang binnen en tussen de verschillende gebiedsfuncties.
- In het integrale herinrichtingsplan dient sprake te zijn van een goede afstemming met lopende plannen/processen. Ook moeten alle relevante beleidsinitiatieven voor de komende jaren worden meegenomen. Behalve om de waterwinning van de WMO gaat het dus ook om de ontwikkeling van nieuwe natuur, de uitwerking van het nieuwe waterbeleid (Waterbeheer 21^e eeuw) en natuurlijk (de nieuwe milieuwetgeving in het kader van) de reconstructie. Aldus moet het integrale inrichtingsplan duidelijkheid geven over de ontwikkelingen in de komende 10 jaar in het gebied.
- Het integrale herinrichtingsplan dient ook een expliciete doelstelling voor de landbouw te bevatten:
het zoveel mogelijk behouden van ruimte voor de sector als geheel en het creëren van ruimte voor individuele bedrijfsontwikkeling. Zoals eerder aangegeven gaat het in Mander en omgeving daarbij voornamelijk om 'gangbare' agrarische bedrijven. Afrekenbaar resultaat van het herinrichtingsplan moet dan ook zijn dat de bedrijfsstructuur van de blijvende landbouw in het gebied is verbeterd (bedrijfsgrootte, verkaveling, ontsluiting en waterhuishouding). Dit resultaat kan onder andere worden bereikt door het hanteren van een aantal compensatie spelregels, kavelruil en aankoop/uitplaatsing van gehele bedrijven waardoor grond beschikbaar komt zowel voor de realisering van bijvoorbeeld natuur en de waterwinfunctie als voor structuurversterking van de landbouw. Kern van de compensatie spelregels is dat 1 op 1 compensatie plaatsvindt van cultuur gronden waarvoor beperkingen in het agrarische gebruik gaan gelden. Vervolgens kunnen deze gronden met een dubbelfunctie op maat worden ingezet voor extensivering en of verbreding. Ook kunnen in dat kader afspraken over de levering van groene en/of blauwe diensten worden gemaakt (de landbouw vervult een maatschappelijke functie en wordt daar financieel voor beloond).

→

- Alleen als geen reële alternatieven voorhanden zijn komt financiële compensatie in de vorm van een schadevergoeding in beeld. Daarvoor dient een nieuwe schaderegeling te worden ontwikkeld, waaraan wij de volgende randvoorwaarden stellen:
 - de schaderegeling dient nadrukkelijk rekening te houden met bedrijfsspecifieke omstandigheden. Daarbij gaat het niet alleen om de directe kosten als gevolg van opbrengstdepressie en veedrenkschade maar ook om andere extra kosten in de bedrijfsvoering (bijvoorbeeld doorwerking Minas).
 - de tijd die de betrokken agrariërs moeten steken in de administratie voor de schaderegeling moet eveneens vergoed worden
 - aan de schaderegeling dient een goed monitoringsysteem/protocol te worden gekoppeld op basis waarvan periodiek gecontroleerd kan worden of de berekende verlaging van de grondwaterstanden in het gebied overeenkomt met de feitelijke situatie en welke gevolgen dit heeft voor de schaderegeling.
- De procedurele voorbereiding (bijvoorbeeld bestemmingsplanwijziging) en feitelijke uitvoering van de verschillende onderdelen van het herinrichtingsplan dienen goed op elkaar te zijn afgestemd en in tijd zoveel mogelijk gelijk te lopen. Er moet voldoende financieel zicht bestaan op integrale uitvoering.
- Om in de periode tot aan de planvaststelling geen kansen te missen cq om ongewenste ontwikkelingen te voorkomen dienen er tussen de betrokken partijen regie- afspraken gemaakt te worden over tussentijdse uitvoering van projectonderdelen, grondtransacties/verpachting en dergelijke in het gebied .

Uitwerking landbouwdoelstelling.

Om concrete invulling aan de landbouwdoelstelling te kunnen geven stellen GLTO en de werkgroep de volgende gefaseerde werkwijze voor:

1. Inventarisatie (via dossierstudie en korte enquête van alle betrokken landbouwbedrijven) van het ontwikkelingsperspectief van de landbouw in het gebied. Daarbij gaat het om het in beeld brengen van de huidige feitelijke situatie (aantal, soort bedrijven, omvang etc.), kansen en knelpunten die de ondernemers zien en hun eigen toekomstbeelden. De inventarisatie moet resulteren in expliciete, meetbare doelstellingen waarmee de landbouw het integrale herinrichtingproces ingaat.
2. Confrontatie van dit ontwikkelingsperspectief (landbouwdoelstellingen) met de andere plannen in het gebied, in het bijzonder de waterwinning/natuurplannen. Globale analyse: is er van alle plannen samen een sluitende puzzel te maken ? Daarbij is het inschakelen van specifieke, onafhankelijke expertise op het raakvlak van hydrologie en landbouw noodzakelijk.
 Resultaat van deze analyse is een indicatief overzicht van de te nemen maatregelen en de daaraan verbonden kosten om de gewenste en dus ook de landbouwdoelstellingen voor het herinrichtingsgebied in zijn totaliteit te realiseren.
3. Opstellen concreet ontwikkelingsplan, zonodig per te onderscheiden, logisch samenhangend deelgebied.
4. Uitvoering.

Bijlage 2

Opmerkingen concept rapportage MER Drinkwatervoorziening Noordoost Twente, maart 2002

Algemeen

- Streven naar 'win-win' oplossing, via een integrale benadering, zoals voor de landbouw uitgewerkt in bijlage 1 bij deze brief kan bijvoorbeeld worden opgenomen onder hoofdstuk 2.1 Waar zet het beleid op in ? (pagina 10 en verder). Op die plek kan ook een relatie met (de overigens gelijklopende) doelstellingen van de reconstructie worden gelegd.
- Er moet meer informatie komen over de bedrijfsstructuur van de landbouw in de locatie - alternatieven. GLTO heeft toegezegd dat hiervoor deels de 'bedrijvenkaarten' kunnen worden benut die door de afdelingen ten behoeve van de reconstructie worden opgeteld.
- De (ontwikkelingsmogelijkheden van de) 'gangbare' landbouw moet meer centraal in het rapport komen te staan. Onder andere de teksten op pagina 35 (Invloed op bedrijfsstructuur) en pagina 36 bovenaan, schetsen een eenzijdig en veel te rooskleurig beeld van de kansen van 'verbreding'.

Paginagewijs

- pagina 5 (naar een duurzame drinkwatervoorziening). Het rapport gaat uit van het streven naar een duurzame waterwinning. Echter er bestaat nog steeds geen duidelijkheid en/of overeenstemming over de precieze inhoud van het begrip duurzaam. Voor de goede orde: het begrip duurzaamheid moet ook rekening houden met de effecten (zoals verdroging) op de omgeving (landbouw, natuur en landschap)
- pagina 7 (spelregels etc). Ten onrechte wordt alleen over mitigerende en compenserende maatregelen gesproken in relatie tot natuur. Voor landbouw geldt in beginsel het zelfde. Zo heeft de Raad van State ook verwoord in de uitspraak van 27 april 1997, onder punt 2.11.2.
De integrale benadering, zoals voor de landbouw uitgewerkt in bijlage 1, komt nagenoeg geheel overeen met de spelregels die provinciaal zijn vastgelegd voor natuurcompensatie.
- pagina 13 (waterbesparing). Mogelijkheden voor waterbesparing en de kansen voor 'ander' water worden wel erg kort om de bocht afgedaan. WMO vertoont op deze punten te weinig ambitie.
- pagina 16 (filtering alternatieven). De argumentatie waarom voor de uiteindelijke 4 locaties is gekozen blijkt niet altijd even systematisch, consistent en duidelijk. (Waarom valt bijvoorbeeld locatie 3 af; in welk opzicht is locatie 7 gelijkwaardig met locatie 6; waarom wel locatie 10 en niet locatie 11). Belangrijkste punt is echter dat ten onrechte geen combinatie van alternatieven zijn doorgerekend. Voor Mander zou bijvoorbeeld een alternatief interessant kunnen zijn, waarbij een zodanige (beperkte) capaciteit en locatie wordt gekozen dat - de bij sluiting van de huidige winning te verwachten - vernattingsschade wordt voorkomen en elders geen verdroging optreedt. Combinatie met locatie 4 lijkt dan perspectiefvol.
- pagina 18 en verder (nul-alternatief). Helaas is het niet goed mogelijk om een volledig systematisch beeld te krijgen van de situatie voordat de huidige winning bij Mander in bedrijf werd gesteld. Wij vinden het wel belangrijk dat alle informatie (onderzoekgegevens; gebiedskennis belanghebbenden) van destijds zo volledig mogelijk in beeld wordt gebracht. In de eerste plaats kan deze informatie zonnig worden benut bij een aanvullende kwalitatieve beoordeling van de 4 verschillende locatie- alternatieven. In de tweede plaats blijkt uit ervaringen elders dat deze informatie gebruikt kan worden ten behoeve van het opstellen van een goede droogteschaderegeling.

→

- pagina 18 en verder (nul-alternatief). De effecten van het stilleggen van de onttrekking bij Mander moeten afzonderlijk worden gepresenteerd. Als ze impliciet onderdeel uitmaken van alle alternatieven buiten de Slenk van Reutum geeft dit een versluierend beeld van de werkelijke effecten.
- pagina 18 en verder (alternatieven). Voor de 4 locaties moet in eerste aanleg uitsluitend gekeken worden naar de effecten van de waterwinning zonder het treffen van mitigerende/compenserende maatregelen. Nu lijken vrij willekeurig bij het ene alternatief wel en bij het ander alternatief niet dergelijke maatregelen te zijn opgenomen.
- pagina 18 en verder (alternatieven). Is de mogelijkheid tot variatie in het onttrekkingregime door het jaar heen ook nog verschillend per locatie en daarmee van invloed op de effecten om de omgeving ?
- pagina 18 en verder (alternatieven). Wij pleiten ervoor om voor elk alternatief ook een kader te schetsen van voorgenomen beleid voor de (omgeving van de) locatie. Daarbij gaat het niet alleen om het beleid op het gebied van natuur en water, maar bijvoorbeeld ook landbouw/milieu (ammoniakwetgeving, riolering), recreatie en 'stedelijke' functies. Ook in dat opzicht kunnen de locaties dan beoordeeld worden op kansen/bedreigingen.
- pagina 22 (alternatief Vechterweerd). Deze locatie is al min of meer volledig ingericht, mede in het kader van de landinrichting Marshoek-Hoonhorst. Wij begrijpen niet dat desondanks voor de locatie alle effecten/kosten volop worden meegenomen. Theoretisch klopt het misschien maar praktisch (feitelijke gevolgen voor omgeving en financiële kosten) kun je daar niks mee,
- pagina 21 (Geestersche Stroomkanaal). Zijn in dit alternatief de ' aanzienlijke besparingen' die het waterschap kan bereiken ook doorvertaald ?
- pagina 28 en verder (Thema landbouw). Invloed bedrijfsstructuur wel meenemen. (zie algemeen) . Daarnaast kan verdroging de feitelijke mogelijkheden beperken om aan agrarisch natuurbeheer mee te doen (natuurresultaten kunnen moeilijker gehaald worden).
- pagina 33/44 (Landbouw). Deels herschrijven vanuit perspectief 'gangbare' landbouw. Met name schetsen de passages aan het eind van pagina 35/begin pagina 36 en aan het begin van pagina 37 een veel te rooskleurig beeld van de kansen die de aanwezigheid van de waterwinning biedt aan de landbouw . (zie ook algemeen)
- pagina 37 (draagvlak). Schrappen van de zinsnede " Aangezien de meerderheid van de boeren in het invloedsgebied van Mander 2000 akkoord is gegaan met de voorgestelde schadevergoeding, mag aangenomen worden dat dit knelpunt is weggenomen en er kansen liggen". Onterechte aanname. Degenen die de regeling hebben ondertekend, hebben geen echte keus. Als ze niet akkoord gaan ontvangen ze geen cent van de WMO.
- pagina 74 (beoordelingscriteria) . De effecten van verdroging op de (kwaliteit van de) landschapselementen en andere groene elementen, zoals tuinen moeten nadrukkelijk worden meegenomen (vermindere groei en dergelijke). De opmerking dat 'Een verandering van de huidige situatie, het huidige landschap gezien wordt als een negatief effect.' moet voor wat betreft Mander aangepast in die zin dat de bestaande winning er mede voor gezorgd heeft dat juist de huidige situatie minder gunstig is dan vroeger.

Memo

Aan:

DHV: Lisette de Koning

Kopie aan:

WMO: Steef van Baalen

WRD: Karel Hesselink

Rudi Gerard

Ted de Jong

Van:

Karel Hesselink

Sjon Monincx

Afdeling**Doorkiesnummer:**

539

Datum:

22 april 2002

Onderwerp:

MER-Mander, commentaar op conceptrapport van maart 2002.

Bijlagen:**Algemene indruk**

1. De algemene indruk van het MER-rapport wordt voor ons voornamelijk bepaald door de onevenwichtige beschrijving van de positieve en negatieve aspecten per beschouwde variant. Wij hechten juist zozeer aan deze evenwichtige beschrijving omdat Mander kan worden beschouwd als een typisch Twentse case waarin watersysteembelangen en belangen van de drinkwatervoorziening op provinciaal politiek niveau moeten worden afgewogen. In wezen is deze 'evenwichtigheid' in de beschrijving van varianten een eis te stellen aan een ieder MER-rapport;
2. De uitwerking en technische onderbouwing van de varianten zijn in grote lijnen identiek met de reeds eerder door ons becommentarieerde, WMO-interne studie betreffende de 'strategische locatiekeuze'. Reeds hier, in juni 2001, hebben wij aangegeven het geschetste beeld uiterst onevenwichtig te vinden. Dit hebben wij niet alleen gesteld maar redelijk gedetailleerd onderbouwd uiteengezet en vervolgens in een mondelinge sessie toegelicht. Het stelt ons daarom teleur dat slechts in zo beperkte mate opvolging is gegeven aan ons commentaar;
3. de bijlagen zijn onvolledig (legenda's, schaal, noordpeil, welke periode isohypsen?, waar liggen de huidige winningen? Etc), de kostenonderbouwing zijn onduidelijk en summier (toelichting?)

Kader van de MER

1. Blz 8 Ons inziens was de afspraak dat fase 2 van de MER wordt alleen uitgevoerd indien in fase 1 voor de slenk van Reutum wordt gekozen. Dit staat nu niet aldus verwoord;
2. Blz 11: Tekst toevoegen over de functies van de gebieden die in de 4 alternatieven worden beschouwd (bv kwaliteitswater-gebied). Tevens ingaan op de betekenis van de diverse varianten voor de vastgestelde functies van het gebied.

Nul-alternatief

1. De richtlijnen geven aan dat er geen reëel nul-alternatief is. De commissie MER stelt dat 'volstaan kan worden met het beschrijven van de huidige milieusituatie, inclusief autonome ontwikkelingen'. Tevens wordt door de commissie aanbevolen om ook de situatie zonder grondwaterwinning als referentie te hanteren. Naar onze mening sluit laatstgenoemde aanbeveling beter aan bij de huidige situatie: er is immers geen vergunning voor de huidige onttrekking (een illegaal alternatief is geen volwaardig alternatief). Het beschreven nul-alternatief is naar onze mening dus te beperkt van opzet. Voor het verkrijgen van een volwaardige referentie zou ons inziens moeten worden beschouwd: het stopzetten van de bestaande winning incl. transport van water van de overige winningen naar het voorzieningsgebied Mander als expliciete variant, niet als impliciet onderdeel van andere varianten.

Alternatief A: Slenk van Reutum

1. Bij de beoordeling van dit alternatief worden de diverse aspecten veel te rooskleurig voorgesteld voor de drinkwatervoorziening. Wij hebben dit reeds aangegeven in ons vorige commentaar (zie bijlage, 12 juni 2001). Wij lichten dit toe in onderstaande punten (deels herhaald) en verwijzen nogmaals naar ons vorige commentaar;
2. Aangegeven is dat door spreiding van het puttenveld effecten over een groter gebied worden uitgesmeerd zodat nadelige effecten minder worden. Wij merken hierbij op dat dit gemiddeld genomen waar is maar op lokaal niveau nog steeds kan betekenen dat een netto verlaging van de

grondwaterstand optreedt ten opzichte van oorspronkelijke situatie. Indien hierbij een relatie aanwezig zou zijn met de stuwwal ten oosten (zandbaan, dit kan immers niet worden uitgesloten, zie studie W&B) dan bestaat dus een risico op wegtrekken van water uit het stroomgebied van de Springendalse Beek. De beschermde status van dit gebied (Habitat-richtlijn) zou ons inziens juist de insteek 'spreiding is beter' is naar onze mening te kort door de bocht;

3. Wederom is bijvoorbeeld aangegeven dat gebruik van hulpstoffen, productie van afval niet veranderen en het energieverbruik enigszins stijgt. Water wordt echter aangevoerd vanuit het Geestersche Stroomkanaal (alternatief B) waarbij, in alternatief B, een dure zuiveringsinstallatie nodig is, veel afvalslib wordt geproduceerd en veel hulpstoffen worden gebruikt. Wij begrijpen nog steeds niet dat als je ditzelfde water gebruikt in Mander voor de compensatie van effecten, er totaal geen nadelige invloed van te bemerken zal zijn... En als het niet bij de drinkwaterwinning zou zijn, dan moeten we dat elders bemerken (wordt ook niet op ingegaan);
4. In hoeverre de pijn van de winning kan worden weggenomen door mitigerende maatregelen, zoals aangegeven, valt nog te bezien. Immers:
 - om de winning in Mander te compenseren moet de grondwaterstand door infiltratie ter plaatse van de zandwinplas worden verhoogd met 6 meter!!! (bijlagen 2.6 en 6.1). We vragen ons af in hoeverre dit als reëel moet worden gezien...
 - de aanvoermogelijkheden van oppervlaktewater (en dus compensatiemogelijkheden) in het bovenstroomse deel van het stroomgebied met weinig waterlopen zijn gering (moeten dan worden aangelegd, dan wel financieel vertalen);
 - het betreft aanvoer van gebiedsvreemd (geworden) water. Dit heeft gevolgen voor de flora;
 - draagvlak voor aanpassing van het ontwateringssysteem (verondieping/demping, dit laatste is overigens in tegenspraak met de wens tot aanvulling van de grondwatervoorraad via het oppervlaktewater) is niet zondermeer een uitgangspunt. De vraag is dan ook in hoeverre deze nu al in een MER meegewogen kunnen worden;
 - het de 'heuvel oppompen van water' als compensatiemaatregel is als concept niet bepaald duurzaam te noemen. Als ook in deze variant ingegaan zou worden op de 'leveringszekerheid' is er voor de levering aan de klant mogelijk geen probleem echter wel onder het risico van afwenteling naar de omgeving (vanwege winning van grondwater) Zie ook blz 36 : het plusje bij slenk van reutum wordt veroorzaakt door oppompen van water in een zandwinplas: of je dit nu als positief (veerkracht) mag waarden wordt betwist!
 - Aangedragen stelling: volledige aanvoer uit Duitsland is niet duurzaam want er wordt ook uit de Reutumse Slenk gewonnen. Als dit zo is mag Mander of breder 'de slenk van Reutum' ook als niet duurzaam worden aangemerkt. Waarom dan beschouwd?
5. Blz 19 : waar is de navolgende verwachting op gebaseerd : van de positieve effecten van de infiltratie in de zandwinplas zal naar verwachting vergelijkbare effecten hebben als de twee andere varianten van wateraanvoer;
6. Blz 19 : voor een goede vergelijking van de varianten zal de bestaande transportleiding naar reutum in de kosten moeten worden meegenomen. Anders wordt variant slenk van Reutum beoordeeld;
7. Blz 34 : in het alternatief slenk van reutum worden de grondwaterstanden verhoogd evenals de opbrengsten voor landbouw. Dit is gerelateerd aan de effecten van de huidige winning mander. Met andere woorden de grondwaterstanden worden weliswaar verhoogd maar beter is om te stellen dat ze minder worden verlaagd.

Alternatief B: Geestersche Stroomkanaal

1. De berekende verandering van grondwaterstanden (bijlage 3.6, mooie cirkels duiden op eenvoudige analytische berekening danwel te eenvoudige numerieke benadering om te mogen effectueren) zijn strijdig met het uitgangspunt van compensatie ('door wateraanvoer uit het Geestersche Stroomkanaal, kunnen de grondwaterstanden op peil worden gehouden'). Of wordt hier een beeld neergezet van 'de laatste maanden van het groeiseizoen'? Onderbouwing ontbreekt. De relatie tussen waterwinning en retentie blijft dus onduidelijk. Dit terwijl het wel gelijk stevig wordt geëffectueerd: 'er is invloed te verwachten op nationaal en internationaal bedreigde soorten';
2. Blz 20 : waarom hier 5 miljoen m3 winning als er in de randvoorwaarden 4,5 staat genoemd? Wijziging van de kosten?;
3. Blz 35/37: Momenteel wordt er door waterschap een plan voorbereid voor wateraanvoer vanuit kanaal almelo de haandrik naar geesters stroomkanaal. Hierdoor is er geen stagnatie voor wat betreft aanvoer en is er geen schade voor Engbertsdijkvenen.
4. Het retentiebelang komt niet tot uiting.
5. Verder blijven een groot aantal van reeds aangedragen vragen/commentaarpunten onbehandeld. (zie verder bijlage, memo 12 juni 2001);

6. par 3.5., ook voor alternatieven anders dan A: Effecten van Mander bij alternatieve winlocatie worden niet bij de effecten van de alternatieven benoemd en beschreven, maar maakt wel onderdeel uit van de totaal gesommeerde resultaten (zie kader). Ons inziens moeten deze effecten juist wel in een kopje expliciet beschreven worden voor een goede afweging. Bedenk: bij de sommatie van voor en nadelen is subjectiviteit ingebakken (welke bril zet je op). Dit kan ons inziens alleen worden ondervangen door de relevante aspecten evenwichtig te beschrijven.

Alternatief C: Westerhoeven

1. Het blijft herhalen: reeds in ons vorige commentaar (zie bijlage, 12 juni 2001) hebben we aangegeven dat 'het uitdrukkelijk verzoek van dit alternatief door Regge en Dinkel mag wel achterwege worden gelaten aangezien het alternatief immers toch zelf door WMO en Provincie vanuit het reeds eerder uitgevoerde onderzoek aan het licht is gekomen. Het moet vanuit de WMO toch ook als alternatief gedragen worden.' In paragraaf 2.3 staat wederom dat de variant op verzoek van WRD wordt uitgewerkt...
2. punt 3: is rekening gehouden met een transportleiding van Vechterweerd naar de reinwaterberging te Reutum?
3. leveringszekerheid kan worden geborgd door een spaarbekken aan te leggen met een 'omvang van 25 ha en een hoogte van 5 m boven maaiveld'. Dit betekent een inhoud van 1.250.000 m³ ofwel ruim 25% van de jaarlijkse winningscapaciteit... In het haalbaarheidsonderzoek van IWACO wordt aangegeven dat een voorraad van 14 dagen waarschijnlijk voldoende is (orde grootte 175.000 m³ dus 7 keer zo klein...). Wordt hier gepoogd de variant weg te schrijven?;
4. Blz 35: grondwaterwinning is toch een alternatief indien niet voldoende oppervlaktewater voorhanden is? (zie ook blz 29) Alternatief D biedt mogelijkheden vanwege grotere opzet (20 miljoen m³/jaar) voor andere problemen tav grondwaterwinning in Twente. Dit voordeel wordt niet aangewend, ook al behoeft het niet nu uitgewerkt te worden. Belangrijk element in de (politieke) discussie over de toekomst van de drinkwatervoorziening in Twente! Bestuurders moeten hierop worden gewezen;

MMA

1. Blz 24 : de combinatie van varianten is niet beschreven / verkend . Mogelijk dat dit in het MMA kan plaats vinden . Pas het MMA inzetten voor een reeds gekozen variant is naar onze mening niet juist.

Landschap

1. Blz 37/38 : in beschrijvende zin moet genoemd worden dat er door noodzakelijke aanpassingen er ook positieve zaken gerealiseerd kunnen worden zoals ecologische verbindingzones en inundaties. Vwb inundaties: deze komen dan voor in een van ouds her hiervoor kenmerkend gebied. MAW landschappelijk gezien behoort dit erbij. Dat dit nu niet het geval is doet mijn inziens niet ter zake.

Leemten in kennis

2. Wel een hele duidelijke focus op Westerhoeven. Uit ons commentaar op de Slenk van Reutum zijn voldoende vraagtekens bij deze variant te betrekken. Het feit dat alleen breed wordt uitgemeten voor Westerhoeven bevestigt de onevenwichtigheid van de variantvergelijking;
3. Aanvullende leemten betreffen vwb variant A:
 - invloed/effecten op kwaliteitswatergebied :
 - effecten cq kansen voor de gewenste natuurontwikkeling op de stuwwal
 - effect van oppompen van water in een zandwinput en vervolgens op het hydrologische systeem vwb kwaliteit en kwantiteit
 - effecten op de stuwwal (zie verder commentaar variant Slenk van Reutum);
4. Blz 40 leemten in kennis kunnen ook aangevuld worden met kansen die de winning westerhoeven biedt.
5. Ten aanzien van leveringszekerheid geldt dat ook voor zowel A als B er water uit het geesters stroomkanaal wordt aangevoerd dat in de zomer stagneert en het gehele jaar kan worden verontreinigd. In dat geval wordt er mi gewoon uit het grondwater gewonnen. Dat zou dus ook in westerhoeven kunnen. In de tabellen van blz 39 komt dit onvoldoende terug.

Bijlage: commentaar op interne WMO-rapport betreffende de strategische locatiekeuze voor de drinkwatervoorziening te Mander

Algemeen.

Na de vergadering van 26 juni j.l. menen wij dat er te weinig tijd beschikbaar is geweest voor inhoudelijke discussie (er resteerde alleen een rondje langs de deelnemers), met name betreffende de strategische locatiekeuze. Voor een 'transparant en open proces' dat de WMO voorstaat vinden wij dit een ommissie; onze vragen en opmerkingen hadden wij dan ook liever in de groepsdiscussie naar voren gebracht.

Hierbij onze vragen en opmerkingen in schriftelijke vorm. Wij stellen voor dat de WMO alsnog nagaat bij de leden van de begeleidingsgroep of mede naar aanleiding hiervan behoefte bestaat om een groepsdiscussie te voeren. Verder verzoeken wij de WMO onze opmerkingen te verspreiden onder de leden van de begeleidingsgroep.

Allereerst een aantal algemene opmerkingen met name gericht op het strategische locatiekeuze onderzoek. Vervolgens wordt ingegaan op de vier alternatieven:

1. Wat is de status van het voorliggende MER-rapport (concept, werkexemplaar, intern) en op welke wijze worden op- en aanmerkingen verwerkt? In welk stadium van het proces bevinden we ons en welke stappen zijn nog voorzien na de laatste bijeenkomst?
2. Aan combinatie van alternatieven en aan variaties in winbare hoeveelheden is nog geen aandacht besteed;
3. Leidt de waterketenbenadering tot een minder waterverbruik dan nu wordt voorgesteld? Nu wordt in figuur 1 alleen uitgegaan van een toename van drinkwatergebruik. Is er ook een prognose waarin sprake is van een lager verbruik?
4. Kwantificeren van toetsingskader en gebruik wegingsfactoren blijf subjectief, liever zien wij voor de aspecten landbouw, landschap en milieu een accent liggen op de kwalitatieve beschrijving (basis). Indien je scores en wegingen wilt toepassen dient de wijze waarop je dit toepast en vooral de criteria waar je op toetst volstrekt helder en gedragen te zijn;
5. Het aspect watersysteem ontbreekt in het toetsingskader, nu moet dit doorvertaald worden naar landbouw en landschap en milieu. Vanuit beleidsintenties o.a. ook van de provincie en landelijke overheid wordt veel waarde gehecht aan duurzame en veerkrachtige watersystemen. Een indirecte doorvertaling is ons inziens dan ook niet juist. Illustratie: de helft van de gehanteerde criteria zijn gelieerd aan de drinkwaterwinning (waarom niet 1 hoofdcriterium drinkwater o.b.v. energie/afval, bescherming en bedrijfsaspecten?). Dit betekent dat andere aspecten 'slechts' als 'afrondend' gaan werken. Volgens het provinciale streefbeeld 'kwaliteitswater' in dit gebied zouden we ook juist het accent kunnen leggen op natuur, landschap en water: drinkwaterwinning is mogelijk mits ...;
6. Onduidelijk blijft hoe de kostprijs is opgebouwd. Sowieso kan de huidige winning van Mander als referentie en ook de autonome ontwikkeling hiervan niet meegenomen worden aangezien deze winning formeel niet bestaat en dus onder huidige voorwaarden of niet bestaan zou hebben of alleen als duurzame winning. Daarnaast is onduidelijk of win-win situaties zijn verrekend in de prijs: aan veel alternatieven wordt direct een winst behaald voor andere sectoren zoals watersysteem en natuur. Niet alle (grond)kosten zouden dus onder de kostprijs van het WMO-water behoeven te vallen;
7. In relatie hiermee is dus onvoldoende aandacht geschonken aan een integraal karakter. Teveel een sectorale benadering vanuit het drinkwater (niet ambitieus). Gelet op beleidsintenties zijn ook met andere partijen voordelen te behalen. Wat biedt bijvoorbeeld een concentratie van huidige problematische winningen (o.a. op de bult) naar een locatie bv Westerhoeven aan voordeel op? Hoe kan het aspect duurzame landbouw en realisatie van natuur mede gerealiseerd worden?
8. Hoe gaan we met het beleid tav "Kwaliteitsgebied" zoals opgenomen in het Streekplan om. (zie ook locatie alternatief A)
9. Ten aanzien van het aspect leveringszekerheid bij oeverwinningen kan dit altijd gegarandeerd worden indien, zoals nu bij bestaande grondwaterwinningen gebeurt, tijdelijk vanuit het grondwater wordt gewonnen. Schade wordt in dat geval dan afgewenteld op landbouw en/of natuur;
10. Het onderzoek van Witteveen en Bos is tot dusver in de samenvatting van de strategische locatiekeuze niet terug te vinden;
11. De mogelijkheden danwel onmogelijkheden die er vanuit Duitsland zijn, zijn onvoldoende in beeld: o.a. winning, transport, berging, infiltratie, vergunningen;
12. Blz 5: er is toch reeds een transportleiding Mariaparochie aangelegd die voorziet in een deel van de waterbehoefte van Mander?

Locatiealternatief A: Duurzaam grondwater winnen bij Mander

1. Winning Mander heeft belangrijke invloed op het gebied dat in het provinciaal Waterhuishoudingsplan is aangeduid met het streefbeeld 'kwaliteitswater'. Het provinciaal beleid in deze gebieden is gericht op natte natuurwaarden en een zo natuurlijk mogelijk waterhuishoudkundig systeem. In dit beeld past dus goed het wegnemen van onnatuurlijke ingrepen bijvoorbeeld het beëindigen van de winning te Mander. Het rapport van Witteveen en Bos onderschrijft noodzaak hiertoe. In het hoofdrapport is slechts beleidsrelevante informatie over drinkwaterwinning opgenomen (zie par. 5.2). In de afweging is dit aspect onvoldoende hard meegenomen. Juist vanuit dit (watersysteem-) perspectief heeft ook het Waterschap Regge en Dinkel deze winning als 'minder gewenst' beoordeeld (Waterschap Regge en Dinkel, november 2000);
2. het de 'heuvel oppompen van water' als compensatiemaatregel is als concept niet bepaald duurzaam te noemen. Als ook in deze variant ingegaan zou worden op de 'leveringszekerheid' is er voor de levering aan de klant mogelijk geen probleem echter wel onder het risico van afwenteling naar de omgeving (vanwege winning van grondwater);
3. Bij uitval van de aanvoer uit Geesters Stroomkanaal voldoet de leveringszekerheid voor dit aandeel dus niet meer
4. Uit alternatief B (Geestersche Stroomkanaal) blijkt dat een dure zuiveringsinstallatie nodig is, veel afvalslib wordt geproduceerd en veel hulpstoffen worden gebruikt. De score voor 'energie, afval en grondstoffen' dus zeer slecht (1). Onduidelijk is waarom gebruik van hetzelfde water veel beter scoort bij het duurzaam maken van Mander! (score nu 6);
5. is gebruik van de zandwinningspunt het enige alternatief, in het voortraject zijn toch meerdere suggesties aangedragen bv meer winning in Duitsland, andere configuratie van de pompputten,
6. waar is de jaarlijkse aanvoer van 2,5 miljoen m³ op gebaseerd gezien vanuit het feit dat in locatiealternatief B er wel van 5 miljoen m³ wordt uitgegaan. Waarom niet meer aanvoer of waarom niet minder grondwaterwinning.
7. De onderbouwing van de helft minder winning is de helft minder effect is wel mager.

Locatiealternatief B: Waterwinning en retentie bij het Geestersche Stroomkanaal

1. Bij 'effecten op natuur en landschap' wordt alleen ingegaan op de effecten in de omgeving van de nieuwe winning. Ook de potentiële natuur- en waterwinst in omgeving Mander moet hier worden genoemd en beoordeeld;
2. Genoemde besparing op investeringskosten voor het waterschap is een maatschappelijke winstpost (hoe komt dit tot uiting?). Investeringskosten in grondverwerving, inrichting etc. kunnen mogelijk met aanzienlijke bijdrage vanuit de Reconstructie en het Waterschap worden gerealiseerd. De variant wordt in financieel opzicht wel makkelijk weggeschreven, Zit de grondprijs volledig in de kostprijs?;
3. Geschetste variant komt niet reëel over. Laat bijvoorbeeld geen perspectief zien voor stapeling van functies terwijl dit wel als een kans voor toekomst wordt gezien (wat is in dit licht dan nog het perspectief voor Wierden?) Suggestie: bij een grondwaterstand van gemiddeld 1 m -MV in de zomerperiode zou een spaarbekken (uitgegraven tot grondwatervluchtpunt) van 15 ha al soelaas kunnen bieden voor het aangegeven tekort. Het spaarbekken zou mogelijk onderdeel van de retentievoorziening kunnen zijn
4. Worden met de vernatting en in relatie tot winning van water de natuurdoelen gerealiseerd, en welke zijn dit?
5. wat is het effect van lozing van brijn op het Geesters Stroomkanaal en is dit vergunningstechnisch mogelijk?
6. De te verwachten effecten bij stopzetting van de winning mander door aanpassing van de drainage wordt wel heel simpel gelijk gesteld aan de effecten van een diepe grondwaterwinning. Het drainagesysteem kan immers goed afgestemd worden op functie en gebruik van de betreffende grond: voor eenzelfde effect kan minder onttrokken hoeveelheid grondwater nodig zijn (door effectievere inzet onttrekkingsmiddelen);

Locatie-alternatief C: Wateraanvoer uit Regio Midden

1. zie punt 1 loc. Alt. B.
2. De reeds vergunde wincapaciteit die direct inzetbaar is als alternatief voor Mander wordt niet meegewogen. Dit is ons inziens onterecht.

Locatie-alternatief D: Oppervlaktewaterinfiltratie bij Westerhoeven

1. in voorselectie (p. 33) wordt al aangegeven dat de leveringszekerheid een probleem vormt, in de eerste filtering wordt dit alternatief als kansrijk bestempeld (tabel 5.3, p. 34) en vervolgens bij de beoordeling die sterk wordt gebaseerd op deze leveringszekerheid (bedrijfsaspecten) wederom wordt weggeschreven...Waarom is deze winning dan uitgewerkt?
2. Indien 'leveringszekerheid' bij Mander niet als aandachtspunt wordt aangemerkt kan ook hier de leveringszekerheid worden gegarandeerd, echter wederom ten koste van de omgeving (grondwaterwinning). Deze leveringszekerheid kan eventueel worden vergroot door aanleg van een spaarbekken;
3. Niet genoemde meerwaarde van deze winning is dat ook andere minder gunstig gesitueerde winningen door deze winning kunnen worden vervangen danwel de beoogde reservecapaciteit voor de toekomst (zie prognoses drinkwaterverbruik). Investerings kunnen dan worden uitgesmeerd over meerdere aandachtsgebieden in Oost Twente. De leveringscapaciteit betreft immers de helft van de totale huidige drinkwaterbehoefte in Twente! Aangegeven investeringsniveau van 167 miljoen gulden lijkt niet reëel: dit zijn de investeringskosten voor 283 ha en een wincapaciteit van 20 miljoen m³/jaar;
4. Het uitdrukkelijk verzoek van dit alternatief door Regge en Dinkel mag wel achterwege worden gelaten aangezien het alternatief immers toch zelf door WMO en Provincie vanuit het reeds eerder uitgevoerde onderzoek aan het licht is gekomen. Het moet vanuit de WMO toch ook als alternatief gedragen worden.

Hoofdstuk 3.

1. Vanuit de invalshoek natuur en milieu zijn niet alle alternatieven gelijkwaardig. De winst op Mander, gelet op de huidige winning en stop zetting van Mander bij alternatief B, C en D, dient bij deze drie alternatieven meegenomen te worden.
2. In de kostenindicatietabel dient de huidige situatie en de autonome ontwikkeling niet meegenomen te worden aangezien deze winning formeel onder de huidige omstandigheden niet aanwezig zouden zijn.
3. De conclusie van de WMO is ons inziens voorbarig en wordt op dit moment gelet op bovenstaande reacties begrijpelijkerwijs niet door ons (door de begeleidingsgroep) gedeeld.

Afsluitend

1. Wat wordt nu als meest milieuvriendelijke alternatief aangemerkt?
2. Het eindbeeld komt nogal onevenwichtig over (zie bijvoorbeeld tabel 4). Met het oog op de drinkwaterwinning zijn er blijkbaar duidelijke 'pro's en contra's' terwijl het voor de omgeving 'lood om oud ijzer' is. Niet geloofwaardig, een duidelijk drinkwatergetinte afweging.

Richtlijnen voor het milieueffectrapport

Grondwaterwinning Mander

Gedeputeerde Staten van Overijssel,
Zwolle, januari 2001

Inhoudsopgave

1. Inleiding	3
1.2 Een tussenstap na de locatiekeuze ?	3
2. Hoofdpunten van het advies van de Commissie MER	4
3. Probleemstelling, doel en besluitvorming	4
3.1 Probleemstelling	4
3.2 Doel	4
3.3 Besluitvorming	5
4. Voorgenomen activiteit en alternatieven	5
4.1 Algemeen	5
4.2 Alternatieven	6
4.2.1 Ontwikkeling en beschrijving locatiealternatieven	6
4.2.2 Inrichtingsalternatieven	7
4.2.3 Nulalternatief	7
4.2.4 Meest milieuvriendelijk alternatief (mma)	8
5. Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu)gevolgen	8
5.1 Algemeen	8
5.2 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu) gevolgen; locatie-alternatieven (1 ^e fase)	9
5.2.1 Water en bodem	9
5.2.2 Landbouw	9
5.2.3 Natuur, landschap en archeologie	9
5.2.4 Energie, afval- en grondstoffen	10
5.2.5 Bedrijfstechniek	10
5.3 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkelingen en (milieu) gevolgen; inrichtingsalternatieven Mander (eventuele 2 ^e fase)	10
5.3.1 Water en bodem	10
5.3.2 Landbouw	11
5.3.3 Natuur, landschap en archeologie	11
5.3.4 Energie, afval- en grondstoffen	12
5.3.5 Bedrijfstechniek	12
6. Vergelijking van alternatieven	12
7. Leemten in informatie	12
8. Evaluatieprogramma	12
9. Vorm en presentatie	13
10. Samenvatting van het MER	13
Bijlage 1.	14
Overzicht van ingediende zienswijzen.	14

Bestand:

J:\WBGWW\Vergunningaanvragen\Tubbergen\Manderveen\Startnotitie & Richtlijnen\2001 01 02 RICHTLIJNEN.doc

1. Inleiding

Waterleiding Maatschappij Overijssel NV (WMO) betreft grondwater uit het gebied 'Mander' (bestaande uit de winplaatsen Manderveen en Manderheide) ten behoeve van de drink- en industriewatervoorziening in de regio Noordoost Twente. De door ons verleende vergunning voor de onttrekking van 4,5 miljoen m³/jaar is door de Raad van State vernietigd, omdat de aanvraag op verschillende onderdelen onvoldoende was onderbouwd en gemotiveerd. Om de levering van water te blijven garanderen, gedogen wij, Gedeputeerde Staten van Overijssel, tijdelijk de huidige onttrekking.

WMO heeft het voornemen om het tekort in de dekking van de drink- en industriewaterbehoefte op een meer duurzame manier dan tot nu toe gebruikelijk is in te vullen. De mogelijkheden (alternatieven) zijn niet beperkt tot een duurzame winning te Mander, maar kunnen ook betrekking hebben op andere locaties en/of andere winmethodes.

In de in gang gezette milieueffectrapportage (m.e.r.)-procedure zal een afweging van locatie- en winmethode-alternatieven¹ worden gemaakt op basis van onder andere de effecten voor het milieu (waaronder natuur en landschap) en de kosten van zuivering en transport. Indien als voorkeurslocatie de winning Mander naar voren komt, zullen in dezelfde procedure vervolgens inrichtingsalternatieven voor deze winning ontwikkeld en vergeleken worden. Indien de voorkeur in de strategische afweging naar andere alternatieven uitgaat, is hoogstwaarschijnlijk een andere procedure en planopzet nodig. Voorliggende Richtlijnen hebben daarom betrekking op de locatiekeuze én op de inrichting van de winning Mander.

Wij hebben, mede namens de WMO, de Commissie MER gevraagd om de m.e.r.-procedure voor Mander te verbreden naar een "integrale procedure", zodat naast milieubelang van meet af ook andere belangen "zichtbaar" worden gemaakt.

In het milieueffectrapport (MER), met een integraal karakter, worden deze belangen zichtbaar in alternatieven en gevolgen, zodat wij een beter gemotiveerde afweging kunnen maken. De Commissie MER heeft ingestemd met een integrale procedure.

In deze Richtlijnen komen daarom meer aspecten aan bod dan gebruikelijk in een milieueffectrapport.

Voor het onttrekken van grondwater is een vergunning op grond van de Grondwaterwet noodzakelijk. De onttrekkingshoeveelheid waarvoor WMO vergunning zal aanvragen staat nog niet vast, maar de hoeveelheid zal de drempel voor de m.e.r.-plicht (3 miljoen m³/jaar) hoogstwaarschijnlijk overschrijden. WMO zal daarom de m.e.r.-procedure doorlopen. Wij zijn bevoegd gezag.

Bij brief van 24 augustus 2000, nr WB/2000/2973, is de Commissie voor de milieueffectrapportage in de gelegenheid gesteld om advies uit te brengen over de richtlijnen voor het milieueffectrapport. De m.e.r.-procedure ging van start met de kennisgeving van de startnotitie in de Staatscourant van 7 september 2000.

1.2 Een tussenstap na de locatiekeuze ?

In het MER worden in de eerste plaats diverse locaties voor grondwaterwinning onderling vergeleken. Het gaat hierbij om locaties die in en buiten Twente zijn gelegen.

In het tweede deel van het MER zullen de verschillende mogelijkheden voor de inrichting van een winning in Mander nader worden vergeleken. Zie ook § 3.3.

Als de uitkomsten van het eerste deel van het MER bekend zijn, dan zal de WMO zich beraden over het wel of niet doorgaan met het voorbereiden van een vergunningaanvraag voor een grondwaterwinning bij Mander en dus het wel of niet uitvoeren van het tweede deel van het MER. Door de WMO is toegezegd, dat zij over de keuze na afloop van het locatie-deel overleg zal plegen met de ingestelde begeleidingsgroep en andere betrokkenen. Ook zal zij de Commissie MER gaan raadplegen. Deze consultatie ronde heeft een informeel karakter.

De formele besluitvorming vindt plaats, als de WMO een MER bij ons indient en ons verzoekt de MER aanvaardbaar te verklaren.

Mocht na afloop uit het eerste deel van het MER (het locatie deel) blijken dat het gewenst is de winning Mander te sluiten, dan zal de WMO mogelijk ook voor de afbouw van de winning Mander een MER moeten opstellen.

¹ Hiervoor zal in het vervolg de term locatiealternatieven worden gebruikt (hoewel naast de locaties ook de bronnen en winmethodes en -technieken kunnen verschillen).

2. Hoofdpunten van het advies van de Commissie MER

De Commissie MER heeft op 6 december 2000 haar advies uitgebracht. De Commissie heeft kennis genomen van de inspraakreacties en adviezen², die wij haar, als bevoegd gezag hebben toegezonden.

In haar advies verwijst de Commissie naar een reactie wanneer deze naar haar oordeel:

- informatie bevat die in het MER opgenomen moet worden of die nader onderzocht moet worden, zoals informatie over specifieke lokale milieu-omstandigheden;
- belangrijke vragen en discussiepunten naar voren brengt, bijvoorbeeld over te onderzoeken alternatieven.

Het advies van de Commissie MER bevatte de volgende hoofdpunten:

1. Het MER dient vanwege het integrale karakter, naast de effecten op gebruikelijke milieuaspecten ook de effecten op landbouw en bedrijfstechniek in beeld te brengen.
2. Het zoekgebied voor locatiealternatieven in gebied A, regio Oost en naastliggende gebieden, dient concreet en beargumenteerd vastgelegd te worden. De Commissie raadt aan om binnen het zoekgebied een groot scala aan relevante locatiealternatieven (de Commissie geeft hiervoor enige mogelijkheden in § 4.2.1 van haar advies) te benoemen, die vervolgens op grond van een aantal criteria in aantal gereduceerd kunnen worden. In feite is dit een extra (eerste) filtering ten opzichte van dat wat in de startnotitie door de WMO wordt vermeld.
3. De hydrologische effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven, en de hiervan afgeleide effecten (effecten op natuurgebieden en landbouw) dienen goed in beeld gebracht te worden. Een vertaalslag van de bandbreedte in (hydrologische) modelparameters naar onzekerheden in uitkomsten (met name grondwaterstanden) is hiervoor – zeker op inrichtingsniveau – gewenst.
4. De beschermingsformules uit het Structuurschema Groene Ruimte (de stuwwal van Ootmarsum en omgeving maakt deel uit van de ecologische hoofdstructuur) en die uit de Habitatrichtlijn (onder andere de Hügelergräberheide Halle-Hessingen, op het Duitse deel van de stuwwal van Ootmarsum, is voorgedragen als speciale beschermingszone) dienen gevolgd te worden.
5. De Commissie geeft in overweging om de locatieafweging (1^e fase) af te ronden met een gemotiveerde keuze, waarbij de Commissie in staat wordt gesteld de informatie over de locatieafweging (informeel) te toetsen. Vervolgens kan in de 2^e fase de gekozen locatie op inrichtingsniveau uitgewerkt worden.

Wij hebben het advies van de Commissie MER integraal overgenomen. Er zijn slechts redactionele aanpassingen gepleegd.

3. Probleemstelling, doel en besluitvorming

Artikel 7.10, lid 1, onder a van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een beschrijving van hetgeen met de voorgenomen activiteit wordt beoogd."

Artikel 7.10, lid 1, onder c van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een aanduiding van de besluiten bij de voorbereiding waarvan het milieu-effectrapport wordt gemaakt, en een overzicht van de eerder genomen besluiten van bestuursorganen, die betrekking hebben op de voorgenomen activiteit en de beschreven alternatieven."

3.1 Probleemstelling

In het MER dienen de aanleiding tot en de gevolgen van het niet verlenen van de vergunning voor grondwaterwinning te Mander te worden beschreven. Daarbij dient ingegaan te worden op de negatieve effecten in het huidige winningsgebied en daarbuiten (ook grensoverschrijdend), die aanleiding hebben gegeven tot vernietiging van het vergunningsbesluit. De probleemanalyse dient ondersteund te worden met:

- behoefte-ramingen;
- toekomstige capaciteiten van winningen in gebied A, regio Oost en naastliggende gebieden (rekening houdend met mogelijke toekomstige sluitingen van winningen ten gevolge van kwaliteitsproblemen);
- mogelijkheden die passen binnen het kader van de waterketen-benadering (bijvoorbeeld leveren van industriewater op maat) en verdere waterbesparingsmogelijkheden;
- een beschrijving van de bestaande infrastructuur, inclusief het leidingnet en de (deel)capaciteit daarvan.

3.2 Doel

Het doel van het voornemen is in de startnotitie (§ 2.2) aangegeven als het op duurzame wijze voorzien in de drinkwaterbehoefte in de regio Noord-Oost Twente.

² Bijlage 1 geeft hiervan een lijst.

Het begrip duurzaam is in de startnotitie verder uitgewerkt in criteria.

In het MER kan hiervan gebruik gemaakt worden, maar ten aanzien van de criteria dienen wel doelen gesteld te worden, zoals bijvoorbeeld "het energieverbruik bedraagt niet meer dan x kWh/m³ water".

3.3 Besluitvorming

In § 2.5 van de startnotitie wordt een overzicht gegeven van kaderstellende besluiten. Uit deze besluiten en beleidsafspraken dienen randvoorwaarden en uitgangspunten te worden afgeleid voor het voornemen (ruimtelijke beperkingen, grenswaarden emissies e.d.).

Naast de in de startnotitie genoemde besluiten en beleidskaders, wordt aandacht gevraagd voor relevante besluiten in Duitsland, de Regge- en Dinkelvisie en het vigerende waterbeheersplan van Waterschap Regge en Dinkel en de inhoud van de vergunning voor de winning in Mander, die bij de Raad van State is vernietigd.

Aangegeven moet worden of er in (de omgeving van) het studiegebied gebieden liggen, die op grond van milieuaspecten een speciale status in het beleid hebben of krijgen. De Commissie wijst hierbij op:

- het waardevol cultuurlandschap Noordoost-Twente;
- de stuwwal van Ootmarsum en omgeving als onderdeel van de ecologische hoofdstructuur³;
- de gebieden in Duitsland die als speciale beschermingszone conform de Habitatrichtlijn zijn voorgedragen, waaronder de 'Hügelgräberheide Halle-Hessingen'.

De consequenties hiervan voor de ontwikkeling van alternatieven moeten eveneens worden aangegeven.

Het MER dient aan te geven dat het is opgesteld voor het besluit van Gedeputeerde Staten van Overijssel tot het verlenen van een vergunning op grond van artikel 14 van de Grondwaterwet.

Wij gaan er vanuit dat in het MER twee stappen worden onderscheiden:

1. allereerst een gemotiveerde keuze over de locatie en;
2. vervolgens een keuze van de over de inrichting (zie ook § 4.1). Er dient aangegeven te worden welke aanvullende besluiten nodig zijn om deze te realiseren.

4. Voorgenomen activiteit en alternatieven

Artikel 7.10, lid 1, onder b van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de voorgenomen activiteit en van de wijze waarop zij zal worden uitgevoerd, alsmede van de alternatieven daarvoor, die redelijkerwijs in beschouwing dienen te worden genomen, en de motivering van de keuze voor de in beschouwing genomen alternatieven."*

Artikel 7.10, lid 3 van de Wm:

"Tot de ingevolge het eerste lid, onder b, te beschrijven alternatieven behoort in ieder geval het alternatief waarbij de nadelige gevolgen voor het milieu worden voorkomen, dan wel, voor zover dat niet mogelijk is, deze met gebruikmaking van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming van het milieu, zoveel mogelijk worden beperkt."

4.1 Algemeen

Wij stemmen in met de in de startnotitie aangegeven stapsgewijze benadering om te komen tot het voorkeursalternatief. Het is wel gewenst dat op basis van de gevraagde probleemanalyse vanuit een breder perspectief denkbare locatiealternatieven worden ontwikkeld en op kansrijkheid worden beoordeeld. Het locatiealternatief dat de voorkeur krijgt (uitkomst van de 1^e fase) zal op inrichtingsniveau uitgewerkt moeten worden (2^e fase).

In de 1^e fase van het MER dienen alle aspecten gepresenteerd te worden die van belang zijn voor de afweging tussen locatiealternatieven. Daarbij wordt vanuit het perspectief van locatiealternatieven ook het nulalternatief en het meest milieuvriendelijk alternatief gepresenteerd.

In de 2^e fase van het MER wordt de informatie op inrichtingsniveau gepresenteerd. Het nulalternatief is in deze niet aan de orde; de referentiesituatie en het meest milieuvriendelijk inrichtingsalternatief wel.

De omgeving van de winning Mander maakt deel uit van een kerngebied van de Ecologische Hoofdstructuur. Daarom zal, conform het Structuurschema Groene Ruimte, in het MER, moeten worden beschreven of de beschouwde alternatieven, ook na het treffen van mitigerende maatregelen, wezenlijke waarden in deze gebieden aantasten. Hiervan kan sprake zijn indien ecologische processen op landschapsniveau blijvend verstoord raken (door verandering van de waterhuishouding) of populaties van nationaal zeldzame of voor dat

³ Zie ook § 4.1, waarin de beschermingsformules / het compensatiebeginsel uit het Structuurschema Groene Ruimte zijn beschreven.

ecosysteem kenmerkende soorten planten of dieren zodanig worden verkleind, versnipperd of geïsoleerd dat hun lokale voortbestaan op termijn niet meer is verzekerd. Of de effecten van de waterwinning zo groot zijn dat wezenlijke waarden worden aangetast, is op voorhand niet te zeggen, maar als er naar verwachting wezenlijke waarden worden aangetast, moet worden aangegeven:

- of er een zwaarwegend maatschappelijk belang is voor realiseren van de activiteit in of nabij de gevoelige gebieden;
 - of er alternatieve locaties mogelijk zijn waarbij geen wezenlijke waarden worden aangetast. Indien dat het geval is zullen deze locatiealternatieven moeten worden uitgewerkt op hetzelfde detailniveau als de overige alternatieven;
- welke fysieke compenserende maatregelen bij de alternatieven genomen kunnen worden, indien ook na het treffen van mitigerende maatregelen wezenlijke waarden worden aangetast⁴.

Indien compensatie aan de orde is dient in het MER de volgende informatie te worden opgenomen:

- de omvang van het benodigde compensatiegebied inclusief zoekgebied (indicatief);
- de kwaliteit van het benodigde compensatiegebied;
- een indicatie van de haalbaarheid van de compensatie.

In het kader van de Habitatrictlijn is onder andere de Hügelsgräberheide Halde-Hessingen in Duitsland (op het Duitse deel van de stuwwal van Ootmarsum) voorgedragen als speciale beschermingszone. De consequenties van de hier naar verwachting uit volgende status, zullen in het MER systematisch aan de orde moeten komen. De beschermingsformule volgens de Habitatrictlijn⁵ verloopt – vergelijkbaar met die volgende uit het Structuurschema Groene Ruimte – in stappen:

- Bestaat er zekerheid dat de natuurlijke kenmerken van het gebied niet worden aangetast?
- Als die zekerheid niet bestaat, zijn er alternatieve oplossingen die die zekerheid wel kunnen geven?
- Bestaan er dwingende redenen van groot openbaar belang om het project te rechtvaardigen indien aantasting van de natuurlijke kenmerken plaats vindt en bij ontstentenis van alternatieve oplossingen?
- Welke compenserende maatregelen worden getroffen indien het project wordt uitgevoerd?

4.2 Alternatieven

In het MER zullen eerst locatiealternatieven worden geselecteerd, en vervolgens inrichtingsalternatieven voor het voorkeurslocatiealternatief.

De keuze van de locatie- en inrichtingsalternatieven moet worden gemotiveerd. Voor onderlinge vergelijking moeten de effecten van de alternatieven volgens dezelfde methode en met hetzelfde detailniveau worden beschreven. Beschrijving van het meest milieuvriendelijke alternatief is verplicht.

4.2.1 Ontwikkeling en beschrijving locatiealternatieven

Het zoekgebied voor locatiealternatieven dient concreet en beargumenteerd vastgelegd te worden⁶. Het is voorstelbaar dat daarbij de gehele provincie in beschouwing wordt genomen.

Binnen het zoekgebied dient een scala aan relevante locatiealternatieven te worden benoemd, die vervolgens op grond van een aantal criteria in aantal gereduceerd kunnen worden. In feite is dit een extra (eerste) filtering ten opzichte van dat wat in de startnotitie wordt vermeld.

In het MER dient beschreven te worden welke uitgangspunten zijn gehanteerd bij de ontwikkeling van locatiealternatieven.

Ook dient beschreven te zijn hoe de selectie van uitgewerkte locatiealternatieven heeft plaatsgevonden. Daarbij dient aangegeven te worden wat onder een locatiealternatief wordt beschouwd en hoe omgegaan wordt met varianten binnen een locatiealternatief.

De haalbaarheid van de volgende opties (locaties/methodes) dient aangegeven te worden⁷:

- (oppervlakte)waterwinning in het Dinkeldal en/of andere mogelijkheden als opgenomen in de Regge- en Dinkelvisie van Waterschap Regge en Dinkel in combinatie met het terugdringen/verkleinen van de winning Mander;

⁴ Hierbij kan gebruik worden gemaakt van de volgende publicatie: Ministerie LNV, Directie Groene Ruimte en Recreatie: *Uitwerking compensatiebeginsel SGR*, oktober 1995.

⁵ Artikel 6 Habitatrictlijn.

⁶ Het zoekgebied is in de startnotitie niet expliciet aangegeven. In feite wordt gesproken over zoekrichtingen.

⁷ De Commissie MER benadrukt dat het doel betrekking heeft op de drink- en industriewatervoorziening en niet op de winning van grondwater. Dat brengt oppervlaktewater nadrukkelijk in beeld, mede gelet op het nog geldende Beleidsplan Drink- en Industriewatervoorziening (1995).

- (gedeeltelijke) voorziening vanuit Duitsland;
- zuiveren van oppervlaktewater en transport naar het distributienet van Mander;
- het gebruik van (lokaal) oppervlaktewater (al dan niet met retentie), gecombineerd met open- of diepinfiltratie;
- in de relatief laaggelegen gebieden ten westen en ten oosten van de stuwwal Ootmarsum-Uelsen is in het verleden op grote schaal bevoeid⁸. Een dergelijk cultuurhistorisch fenomeen biedt kansen voor een nieuw leven in het kader van de drinkwatervoorziening⁹;
- de locatie "Westerhoeven", die (in potentie) mogelijkheden biedt voor een hoge drinkwater productiecapaciteit (meer dan 20 miljoen m³/jaar)¹⁰;
- combinatie-alternatieven.

Bij de beschrijving van de locatiealternatieven zijn aandachtspunten:

- de wijze waarop en de plaats waar water wordt gewonnen en wordt bewerkt tot drinkwater;
- de locatie, ligging en omvang van de verschillende voorzieningen (waaronder de productie- en distributie-infrastructuur) en de benodigde oppervlakte en constructiewijze van de voorzieningen; welke mogelijkheid biedt het aanleggen van koppelingen tussen de bedrijfsonderdelen voor een efficiëntere bedrijfsvoering en leveringszekerheid op de langere termijn;
- de kwaliteit en kwantiteit van grond- en oppervlaktewaterbronnen (voor infiltratie en/of retentie);
- de benodigde veranderingen in ruimtegebruik en bestemmingen;
- de consequenties voor de drink- en industriewatervoorziening in de regio.

4.2.2 Inrichtingsalternatieven

In de situatie dat uiteindelijk de voorkeur uitgaat naar het locatiealternatief 'handhaving winning Mander' dient op inrichtingsniveau nagegaan te worden op welke onderdelen variaties in inrichting, beheer en exploitatie mogelijk zijn. De wijze waarop mogelijke effecten worden gemitigeerd dan wel gecompenseerd vormt daarbij een essentieel onderdeel. Dit leidt uiteindelijk tot denkbare inrichtingsalternatieven die onderling vergeleken moeten worden. Wij kunnen instemmen met de in de startnotitie aangehaalde mogelijkheden voor (duurzame) inrichtingsalternatieven (blz. 23 en 24).

De volgende aspecten dienen voor alle inrichtingsalternatieven te worden beschreven:

- de vormgeving en inrichting van het puttenveld of de puttenvelden;
- de capaciteit (inclusief eventuele spoelwaterverliezen);
- de fasering van aanleg en de fasering van de capaciteit;
- het verwachte onttrekkingspatroon (indicatief);
- de benodigde gebouwen, putten en eventuele andere voorzieningen;
- de benodigde aan- en afvoerleidingen, wijze van uitvoering van de aanleg van leidingen en eventuele infrastructuur (paden, wegen);
- het tijdstip waarop aanlegactiviteiten plaatsvinden (met aandacht voor het broedseizoen);
- het (natuur)beheer van de locatie(s);
- de wijze waarop aanvulling van grondwater geregeld wordt (wateraanvoerplan, bevoeiing, etc.);
- de noodzaak tot ruimtelijke veranderingen;
- de wijze waarop nadelige effecten voor natuur en landbouw worden gecompenseerd (bijvoorbeeld financiële regelingen);
- de wijze waarop compensatiemaatregelen worden uitgevoerd;
- het al dan niet handhaven van recreatief medegebruik, bewoning of bedrijfsmatige activiteiten.

Duidelijk dient duidelijk te worden aangegeven wat deel uitmaakt van de bestaande en wat deel uitmaakt van de geplande drinkwaterinfrastructuur.

4.2.3 Nulalternatief

Wij zijn van oordeel dat er geen reëel nulalternatief is, omdat dit niet voldoet aan de doelstelling van de initiatiefnemer (op duurzame wijze voorzien in de drinkwaterbehoefte in de regio Noordoost Twente). Volstaan kan worden met het beschrijven van de huidige milieusituatie, inclusief autonome ontwikkeling, als referentiesituatie voor het beschrijven van de milieugevolgen. Voor de situatie te Mander verdient het

⁸ Veelal als beekbezinkingsgronden te herkennen op de bodemkaart of de geomorfologische kaart.

⁹ Een voorbeeld van een restauratie van een oud bevoeiingssysteem is het "Proefproject Lankheet", nabij Haaksbergen.

¹⁰ Deze mogelijkheid is aangegeven door Waterschap Regge en Dinkel in inspraakreactie 3 (bijlage 4) en reeds eerder onderzocht ("Haalbaarheidsonderzoek oppervlaktewaterinfiltratie Overijssel", 1994)

aanbeveling (zoals ook in de startnotitie verwoord) om zowel de situatie zonder grondwaterwinning als de situatie met de huidige onttrekking als referentie te nemen.

4.2.4 Meest milieuvriendelijk alternatief (mma)

Het is belangrijk om zowel op niveau van locatiealternatief en inrichtingsalternatief doelgericht het meest milieuvriendelijke alternatief te ontwikkelen. Dat vraagt een open en creatieve houding. Bij dit ontwikkelproces dient vooral aandacht te besteden aan:

- De wijze waarop natuur- en landschapswaarden maximaal versterkt kunnen worden, bijvoorbeeld in samenhang met herstel van (een deel van) oorspronkelijk aanwezige vloeisystemen. Voor het mma-locatiealternatief gaat het om waarden in het gebied A, regio Oost en daarbuiten. Op inrichtingsniveau gaat het specifiek over de waarden in het plangebied van de voorgenomen activiteit;
- De relaties tussen winning en watergebruik door huishoudens en industrie. De stimulering van het gebruik van regenwater in huishoudens en de aanbieding van alternatieve bronnen aan bedrijven kunnen bijvoorbeeld onderdeel zijn van de voorgenomen activiteit. Mogelijk dat daardoor aanzienlijke reductie op benodigde winning kan plaatsvinden;
- De onttrekking in de tijd afhankelijk stellen van het lokaal beschikbaar zijn van (grond)water. In droge perioden zou dan tijdelijk water van andere locaties ingezet moeten worden indien dit daar ter plaatse geen negatieve effecten veroorzaakt;
- Het principe van duurzaam bouwen en duurzaam materiaalgebruik.

Het mma gaat daarbij uit van de beste bestaande mogelijkheden ter bescherming en/of verbetering van het milieu. Daarnaast moeten activiteiten en maatregelen binnen de competentie van de initiatiefnemer liggen.

5. Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu)gevolgen

Artikel 7.10, lid 1, onder d van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de bestaande toestand van het milieu, voor zover de voorgenomen activiteit of de beschreven alternatieven daarvoor gevolgen kunnen hebben, alsmede van de te verwachten ontwikkeling van dat milieu, indien de activiteit noch de alternatieven worden ondernomen."*

Artikel 7.10, lid 1, onder e van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een beschrijving van de gevolgen voor het milieu, die de voorgenomen activiteit, onderscheidenlijk de alternatieven kunnen hebben, alsmede een motivering van de wijze waarop deze gevolgen zijn bepaald en beschreven."*

5.1 Algemeen

Bij de beschrijving van de milieugevolgen dienen de volgende algemene richtlijnen in acht te worden genomen (geldt voor zowel de locatie- als de inrichtingsalternatieven):

- bij de beschrijving van de gevolgen voor het milieu moet, waar nodig, de ernst worden bepaald in termen van aard, omvang, reikwijdte, mitigeerbaarheid en compenseerbaarheid;
- naast negatieve effecten moet ook aan positieve effecten aandacht worden besteed;
- behalve directe effecten moeten ook afgeleide effecten worden beschreven zoals klink en zetting in relatie tot mogelijke schade aan gebouwen;
- bij onzekerheden over het wel of niet optreden van effecten moet een betrouwbaarheidsanalyse worden uitgevoerd of een 'worst case scenario' worden gebruikt;
- onzekerheden en onnauwkeurigheden in de voorspellingsmethoden en in gebruikte gegevens moeten worden vermeld;
- de manier waarop milieugevolgen zijn bepaald dient inzichtelijk en controleerbaar te zijn door het opnemen van basisgegevens in bijlagen of expliciete verwijzing naar geraadpleegd achtergrondmateriaal;
- er moet vooral aandacht besteed worden aan die effecten die per alternatief verschillen of die welke de gestelde normen (bijna) overschrijden;
- de toepassing van minder gangbare voorspellingsmethoden moet worden gemotiveerd.

In § 5.2 komen de aspecten aan de orde, die in het MER voor de locatiealternatieven dienen te worden beschreven.

In § 5.3 komen de aspecten aan de orde die dienen te worden beschreven op inrichtingsniveau. De aspecten wijken deels af van de in de startnotitie aangehaalde aspecten. De aspecten "bescherming", "grensoverschrijdende effecten" en "procedure en planning" uit de startnotitie zijn in deze Richtlijnen – mede

gelet op het voorkómen van dubbeltellingen - niet als apart aspect opgenomen, maar als onderdeel van één of meer andere aspecten. De "grensoverschrijdende effecten" dienen bijvoorbeeld terug te komen bij de aspecten "water en bodem", "landbouw" en "natuur".

5.2 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkeling en (milieu) gevolgen; locatie-alternatieven (1^o fase)

5.2.1 Water en bodem

Om de effecten op water en bodem te kunnen bepalen dienen de volgende punten in het MER globaal te worden beschreven:

- de bodemopbouw, geomorfologie en geologie, inclusief de aardkundige waarden¹¹;
- de grondwaterstanden, stijghoogten, stromingspatronen en de kwel/infiltratie-situatie;
- de grondwaterkwaliteit en bodemverontreinigingslocaties;
- het waterhuishoudkundig systeem (peilen, stroomrichtingen, watervoerendheid waterlopen en brongebieden);
- een hydrologische systeemanalyse, waarbij aandacht wordt geschonken aan kwantiteits- en kwaliteitsaspecten.

De volgende effecten, inclusief de grensoverschrijdende, van de waterwinning(en) dienen in het MER aan bod te komen: verandering van grondwaterstanden, stijghoogten, grondwaterstroming, grondwaterkwaliteit, kwel/infiltratie-situatie, watervoerendheid van waterlopen en brongebieden.

Het gebruik van een modelstudie is in dit stadium niet noodzakelijk; er kan gebruik worden gemaakt van een combinatie van bestaande kennis, berekeningen in het verleden (bijvoorbeeld het model gebruikt in de Reggevisie) en expertkennis.

Een ordegrootte van de effecten dient wel gegeven te worden, te meer daar de van de hydrologische effecten afgeleide effecten (effecten op natuurgebieden en landbouw) anders niet ingeschat kunnen worden.

5.2.2 Landbouw

In het MER dient de landbouw in de bestaande situatie binnen de intrekgebieden/beïnvloedingsgebieden van de alternatieven te worden beschreven.

In de beschrijving dient minimaal aan de orde te komen het percentage landbouwgrond, de overwegende bedrijfsvoering en de mogelijke effecten van de waterwinning via veranderingen in grondwaterstanden (verdroging/vernatting) op de landbouwbedrijfsvoering en -opbrengsten.

Deze effecten kunnen (indien noodzakelijk) op basis van 'expert judgement' worden ingeschat.

5.2.3 Natuur, landschap en archeologie

De beschrijving van de huidige biotische toestand dient te geschieden aan de hand van een duidelijke keuze en motivering van de te behandelen biotische aspecten (gemeenschappen, indicatorgroepen en soorten). De keuze van soorten, indicatorgroepen en gemeenschappen dient gebaseerd te zijn op hun regionale en landelijke betekenis, zoveel mogelijk onderbouwd met kwantitatieve criteria.

Met name grondwater- en kwelafhankelijke plantensoorten, plantengemeenschappen en (overige) Rode Lijstsoorten¹² zijn van belang.

Een ecohydrologische analyse, gebaseerd op de geohydrologische analyse (zie § 5.2.1), dient inzicht te verschaffen in aan de verspreiding ten grondslag liggende (verschillen in) kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de waterhuishouding.

De (grensoverschrijdende) effecten op de natuur door veranderingen in de waterhuishouding als gevolg van de waterwinning dienen te worden beschreven, waarbij vermeld dient te worden op basis van welke aannames de gegevens tot stand zijn gekomen en de onzekerheden in de voorspellingsmethode en in de gebruikte gegevens. Op locatieniveau kan volstaan worden met een ordegrootte van effecten.

Het huidige landschap en de effecten daarop van waterwinning dienen beknopt te worden geschetst. Te denken valt aan:

- een korte beoordeling van de visueel-landschappelijke waarde van het gebied;
- de aanwezigheid van cultuurhistorisch en archeologisch waardevolle elementen of structuren, en de mogelijke verdwijning, aantasting en/of inpassing hiervan.

¹¹ Zie bijvoorbeeld figuur 3 in de *Inventarisatie aardkundige waarden in Nederland* van A.J.M. Koomen (1999). Relevant kunnen zijn: de stuwwal van Ootmarsum, de glaciaire hoogten van Albergen-Tubbergen, de esker van Langeveen.

¹² Gebruik maken van meer globale gegevens, is met het oog op het Structuurschema Groene Ruimte en de Habitatrictlijn in ieder geval voor de locatie Mander niet mogelijk. Voor overige locatiealternatieven kan volstaan worden met meer globale gegevens.

5.2.4 Energie, afval- en grondstoffen

Het gebruik van grondstoffen en energie, alsmede de productie van afvalstoffen dienen tenminste kwalitatief en waar mogelijk kwantitatief in beeld te worden gebracht.

5.2.5 Bedrijfstechneik

In de startnotitie zijn de volgende punten genoemd bij het aspect "bedrijfstechneik": leveringszekerheid, kosten, klanttevredenheid en kwaliteit drinkwater. Wij tekenen daarbij aan dat klanttevredenheid moeilijk objectief is in te schatten. Omdat de klanttevredenheid is gerelateerd aan de overige deelaspecten, zou overwogen kunnen worden dit deelaspect niet te beschouwen.

De kwaliteit van de grondstof voor de drinkwatervoorziening (mede afhankelijk van het beschermingsniveau) kan naar onze mening voldoende tot uitdrukking komen in de kosten (van zuivering en/of ter voorkoming van (diffuse) verontreinigingen). Een opsplitsing naar kosten en kwaliteit lijkt dus overbodig.

5.3 Bestaande milieutoestand, autonome ontwikkelingen en (milieu) gevolgen; inrichtingsalternatieven Mander (eventuele 2^e fase)

Deze paragraaf beschrijft de aandachtspunten die van belang zijn voor de uitwerking (op inrichtingsniveau) van het locatiealternatief 'handhaving van de grondwaterwinning in Mander'. Dit deel van de richtlijnen is derhalve van toepassing als de keuze gemaakt wordt voor dit locatiealternatief. Op inrichtingsniveau zullen de bestaande milieutoestand, de autonome ontwikkeling en de (milieu)gevolgen ten opzichte van de locatiealternatieven in meer detail en vooral kwantitatief in plaats van kwalitatief, beschreven moeten worden.

5.3.1 Water en bodem

Voor de vergelijking van de verschillende inrichtingsalternatieven dienen de volgende punten in meer detail dan op locatie-niveau in beeld te worden gebracht:

- de bodemopbouw, geomorfologie, geologie, inclusief aardkundige waarden¹³. Tevens dient ingegaan te worden op de onzekerheden ten aanzien van de verbreiding van formaties in relatie tot mogelijke hydrologische effecten;
- de grondwaterstanden, stijghoogten, stromingspatronen en de kwel/ infiltratie-situatie;
- de grondwaterkwaliteit en bodemverontreinigingslocaties;
- het waterhuishoudkundig systeem (peilen, stroomrichtingen, watervoerendheid van waterlopen en brongebieden);
- een hydrologische systeemanalyse, waarbij in meer detail wordt ingezoomd op de gevoelige gebieden. Voor de natuurgebieden vormt deze systeemanalyse de basis voor een ecohydrologische systeemanalyse, waarbij de belangrijkste sturende factoren in beeld worden gebracht.

Voor de simulering van de huidige situatie en het berekenen van de effecten van de verschillende inrichtingsalternatieven dient een gecalibreerd grondwaterstromingsmodel te worden gemaakt, dat voldoende groot is zodat de randen van het model geen invloed hebben op de effectberekening en een onderbouwing van de keuze van de randen van het model. Met het model dienen de effecten te worden berekend op:

- de grondwaterstanden en stijghoogten;
- kwel en infiltratie hoeveelheden;
- stromingspatronen;
- watervoerendheid waterlopen en brongebieden.

Op basis van de modeluitkomsten dient een analyse gemaakt te worden van de invloed op de grond- en ruwwaterkwaliteit. Deze vormt input voor de ecologische effectbeschrijving (zie ook § 5.3.3) en de kostenberekeningen (in verband met aanvullende zuivering en/of preventieve maatregelen; zie ook § 5.3.5). Hierbij zijn de volgende punten van belang:

- de verandering van de ligging en omvang van het intrekgebied van de winning(en), alsmede van de responscurves;
- de historische en toekomstige belasting van het grondwater met onder andere nitraat en zware metalen vanuit landgebruiksfuncties binnen het intrekgebied;

¹³ Zie voetnoot 11.

- de verandering van de functies in het intrekgebied (bijvoorbeeld de overgang van reguliere naar duurzame landbouw) en de consequenties voor de belasting van het grondwater met onder andere nitraat en zware metalen;
- de aanvoer van gebiedsvreemd oppervlaktewater.

5.3.2 Landbouw

In het MER dient de landbouw in de bestaande situatie binnen de intrekgebieden/ beïnvloedingsgebieden van de alternatieven te worden beschreven.

In de beschrijving dient minimaal aan de orde te komen:

- het percentage landbouwgrond;
- de overwegende bedrijfsvoering en;
- de mogelijke effecten van de waterwinning via veranderingen in grondwaterstanden (verdroging/ vernatting) op de landbouwopbrengsten en -bedrijfsvoering.

Eenzijds kan de landbouw voordelen ondervinden van grondwaterwinning (opbrengstverbetering door vermindering van wateroverlast), anderzijds, met name in droge jaren, nadelen (opbrengstvermindering door toename van het vochttekort). De effecten van de verandering in grondwaterstanden op landbouwopbrengsten dienen gekwantificeerd te worden, bijvoorbeeld met behulp van de database voor landbouwproductie BODEP.

5.3.3 Natuur, landschap en archeologie

De beschrijving van de huidige biotische toestand dient te geschieden aan de hand van een duidelijke keuze en motivering van de te behandelen biotische aspecten (gemeenschappen, indicatorgroepen en soorten). De keuze van soorten, indicatorgroepen en gemeenschappen dient gebaseerd te zijn op hun regionale en landelijke betekenis, zoveel mogelijk onderbouwd met kwantitatieve criteria. Wij achten met name gebiedsdekkende informatie over grondwater- en kwelafhankelijke plantensoorten, plantengemeenschappen en (overige) Rode Lijstsoorten¹⁴ van belang. Aandachtspunten zijn:

- zowel actuele als potentiële, terrestrische en mogelijk ook aquatische flora (hogere en lagere planten) en fauna;
- zowel actuele als potentiële bijzondere grondwaterafhankelijke biotopen;
- zowel actuele als potentiële soortenrijkdom, zeldzame soorten, kenmerkende en zeldzame vegetatietypen.

Een ecohydrologische analyse, gebaseerd op de geohydrologische analyse (zie § 5.3.1), dient inzicht te verschaffen in aan de verspreiding ten grondslag liggende (verschillen in) kwantitatieve en kwalitatieve aspecten van de waterhuishouding. De analyse kan bij uitstek dienen om inzicht te krijgen in onregelmatigheden in de opbouw van de ondergrond, die leiden tot preferente plaatsen voor grondwaterstroming¹⁵ en daarmee tot verschillen in reikwijdte bij de beïnvloeding van het systeem door ingrepen in de waterhuishouding. De (grensoverschrijdende) effecten op de natuur door veranderingen in de waterhuishouding als gevolg van de waterwinning dienen te worden beschreven, waarbij vermeld dient te worden op basis van welke aannames de gegevens tot stand zijn gekomen en de onzekerheden in de voorspellingsmethode en in de gebruikte gegevens. Het huidige landschap en de effecten daarop van waterwinning dienen te worden geschetst. Te denken valt aan:

- een beschrijving van kenmerken in het landschap, die aanwijzingen opleveren voor de wijze waarop het natuurlijk systeem is opgebouwd¹⁶;
- een korte beoordeling van de visueel-landschappelijke waarde van het gebied;
- de aanwezigheid van cultuurhistorisch en archeologisch waardevolle elementen of structuren, en de mogelijke verdwijning, aantasting en/of inpassing hiervan.

¹⁴ De Vereniging Onderzoek Flora en Fauna wijst in inspraakreactie 6 (bijlage 1) op het voorkomen van vele Rode Lijstsoorten in de omgeving van Mander: vele hogere planten (met name soorten gebonden aan natte bossen en aan kwelsituaties), vijf dagvlinders (waaronder de kleine ijsvogelvlinder) en twee reptielen.

¹⁵ De Commissie MER heeft op dit type verschijnselen al eerder gewezen in haar Toetsingsadvies over het milieueffectrapport Militair oefenterrein De Haar (Utrecht, 1995). De daar geuite veronderstellingen zijn getoetst in: N. Havelaar, A. Hazekamp & B. Sijtsma (1997): Systeemanalyse toekomstig militair oefenterrein "De Haar". IKC Natuurbeheer, Wageningen en in: J.M. Gevaert (1998): Gebiedsanalyse ruilverkaveling Laaghalen. Dienst Landelijk Gebied, Assen.

¹⁶ Het landschap vertoont, omdat het het resultaat is van de interactie tussen het natuurlijke systeem en menselijk handelen, kenmerken, die aanwijzingen opleveren voor de wijze waarop het natuurlijk systeem is opgebouwd. Gegevens op dat terrein zijn te ontleen aan studies als bijvoorbeeld die van W.J. Hyszele over Mander (in Versl. & Med. Ver. Beoef. Ov. Regt & Gesch. 81 (1966) en 85 (1970), en die van H. Hagens (1979): Molens, mulders, meesters. Hengelo, e.d.

5.3.4 Energie, afval- en grondstoffen

Het gebruik van grondstoffen en energie, alsmede de productie van afvalstoffen dienen kwantitatief te worden bepaald.

5.3.5 Bedrijfstechniek

In de startnotitie zijn de volgende punten genoemd bij het aspect "bedrijfstechniek": leveringszekerheid, kosten, klanttevredenheid en kwaliteit drinkwater. Wij tekenen daarbij aan dat de klanttevredenheid moeilijk objectief is in te schatten. Omdat de klanttevredenheid is gerelateerd aan de overige deelaspecten, zou overwogen kunnen worden dit deelaspect niet te beschouwen.

In de startnotitie staat de verwachting beschreven dat de grondwaterkwaliteit van de winning Mander in de toekomst zal verslechteren (nitraat en nikkel worden als probleemparameters gekenschetst). Om te kunnen (blijven) voldoen aan het leveren van drinkwater met een goede kwaliteit zullen mogelijk (curatieve dan wel preventieve¹⁷) maatregelen moeten worden genomen. De kosten hiervan dienen in beschouwing te worden genomen. Om zowel effectieve maatregelen als kosten goed in te kunnen vuilen is een prognose van de toekomstige grond- en ruwwaterkwaliteit noodzakelijk (zie § 5.3.1).

6. Vergelijking van alternatieven

Artikel 7.10, lid 1, onder f van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een vergelijking van de ingevolge onderdeel d beschreven te verwachten ontwikkeling van het milieu met de beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit, alsmede met de beschreven gevolgen voor het milieu van elk der in beschouwing genomen alternatieven."

De (milieu)effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven moeten onderling én met de referentie worden vergeleken. Doel van de vergelijking is inzicht te geven in de mate waarin, dan wel de essentiële punten waarop, de positieve en negatieve effecten van de voorgenomen activiteit en de alternatieven verschillen. Vergelijking moet bij voorkeur op grond van kwantitatieve informatie plaatsvinden.

De gehanteerde weegfactoren bij de vergelijking van alternatieven dienen onderbouwd te worden. Verder dient een gevoeligheidsanalyse te worden uitgevoerd van eventuele verschuivingen in de uitkomsten van het MER bij toepassing van andere weegfactoren.

7. Leemten in informatie

Artikel 7.10, lid 1, onder g van de Wm:

Een MER bevat ten minste: "een overzicht van de leemten in de onder d en e bedoelde beschrijvingen [d.w.z. van de bestaande milieutoestand en autonome ontwikkeling daarvan, resp. van de milieueffecten] ten gevolge van het ontbreken van de benodigde gegevens."

Het MER moet aangeven over welke milieuaspecten geen informatie kan worden opgenomen vanwege gebrek aan gegevens. Deze inventarisatie moet worden toegespitst op die milieuaspecten, die (vermoedelijk) in verdere besluitvorming een belangrijke rol spelen. Op die manier kan worden beoordeeld, wat de consequenties moeten zijn van het gebrek aan milieuinformatie.

Beschreven moet worden:

- welke onzekerheden zijn blijven bestaan en wat hiervan de reden is;
- in hoeverre op korte termijn zou kunnen worden voorzien in de leemten in informatie;
- hoe ernstig leemten en onzekerheden zijn voor het te nemen besluit;
- de consequenties die leemten en onzekerheden hebben voor het besluit.

8. Evaluatieprogramma

Artikel 7.39 van de Wm:

"Het bevoegd gezag dat een besluit heeft genomen, bij de voorbereiding waarvan een milieu-effectrapport is gemaakt, onderzoekt de gevolgen van de betrokken activiteit voor het milieu, wanneer zij wordt ondernomen of nadat zij is ondernomen."

Wij moeten bij het besluit over de grondwaterwinning Mander aangeven op welke wijze en op welke termijn een evaluatieonderzoek verricht zal worden om de voorspelde effecten met de daadwerkelijk optredende effecten te kunnen vergelijken en zo nodig aanvullende mitigerende maatregelen te treffen.

¹⁷ Daarbij kan gedacht worden aan het voorkomen van diffuse verontreiniging, onder andere via Bestrijdingsmiddelenwet en WVO, en de mogelijke functieverandering binnen intrekgebieden van putten (onder andere via RO-regelingen).

Het verdient aanbeveling, dat WMO in het MER reeds een aanzet tot een programma voor dit onderzoek geeft, omdat er een sterke koppeling bestaat tussen onzekerheden in de gebruikte voorspellingsmethoden, de geconstateerde leemten in kennis en het te verrichten evaluatieonderzoek.

9. Vorm en presentatie

Bijzondere aandacht verdient de presentatie van de vergelijkende beoordeling van de alternatieven. De onderlinge vergelijking dient bij voorkeur te worden gepresenteerd met behulp van tabellen, figuren en kaarten. Voor de presentatie bevelen wij verder aan om:

- het MER zo beknopt mogelijk te houden, onder andere door achtergrondgegevens (die conclusies, voorspellingen en keuzen onderbouwen) niet in de hoofdtekst zelf te vermelden, maar in een bijlage op te nemen;
- een verklarende woordenlijst, een lijst van gebruikte afkortingen en een literatuurlijst bij het MER op te nemen;
- bij gebruik van kaarten recent kaartmateriaal te gebruiken, topografische namen goed leesbaar weer te geven en een duidelijke legenda erbij te voegen.

10. Samenvatting van het MER

Artikel 7.10, lid 1, onder h van de Wm:

Een MER bevat ten minste: *"een samenvatting die aan een algemeen publiek voldoende inzicht geeft voor de beoordeling van het milieu-effectrapport en van de daarin beschreven gevolgen voor het milieu van de voorgenomen activiteit en van de beschreven alternatieven."*

De samenvatting is het deel van het MER dat vooral wordt gelezen door besluitvormers en insprekers in Nederland en Duitsland, en het verdient daarom bijzondere aandacht. Het moet als zelfstandig document leesbaar zijn en een goede afspiegeling zijn van de inhoud van het MER. Daarbij moeten de belangrijkste zaken zijn weergegeven, zoals:

- de hoofdpunten voor de besluitvorming;
- de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de belangrijkste effecten voor het milieu bij het uitvoeren van de voorgenomen activiteit en de alternatieven;
- de vergelijking van de alternatieven en de argumenten voor de selectie van het mma en het voorkeursalternatief;
- belangrijke leemten in kennis.

Wij gaan er vanuit dat in ieder geval de samenvatting ook in het Duits wordt vertaald. Mogelijk dat ook andere relevante delen vertaald zouden moeten worden.

Bijlage 1.**Overzicht van ingediende zienswijzen.**

nr.	Datum ¹⁸	WB/2000/19	Naam 1	woonplaats
1	22 09 2000	3324	Bezirksregierung Weser-Ems	Oldenburg (D)
2	29 09 2000	3421	Bezirksregierung Weser-Ems, Außenstelle des Dezernates 502 Wasserwirtschaft/ Wasserrecht Meppen	Meppen (D)
3	29 09 2000	3415	Waterschap Regge & Dinkel	Almelo
4	2 10 2000	3463	Landwirtschaftskammer Weser-Ems, Fachbereich 3.5	Oldenburg (D)
5	2 10 2000	3431	Bergamt Meppen	Meppen (D)
6	2 10 2000	3438	Vereniging Onderzoek Flora en Fauna	Wageningen
7	2 10 2000	3445	GLTO Overijssel	Deventer
8	28 09 28	3395	Amt für Agrarstruktur Meppen	Meppen (D)
9	4 10 2000	3472	Maatschap Oude Luttkhuis	Mander
10	3 10 2000	3458	Bund für Umwelt und Naturschutz Deutschland (BUND), Landesverband Niedersachsen e. V., Kreisgruppe Grafschaft Bentheim, Walter Oppel	Schüttorf (D)

¹⁸ Datum ontvangst door Gedeputeerde Staten van Overijssel.¹⁹ Registratienummer bij Gedeputeerde Staten van Overijssel.